

Svobodna beseda o svobodni metodi.

Piše Avguštín Požegar.

(Dalje.)

Ravno prej smo rekli, da je najsrečnejša pot življenja tista, ki po njej živimo v ravnodušnem naziranju sveta in tega, kar nam ponuja. A v to je treba poznanja sveta ter poznanja in prave ocene potrebščin. Poznanje sveta! Koliko znanja, koliko izkušenj je treba preden poznamo svet. Spoznati ga in poznati ga do cela niti ni mogoče; v to je doba življenja prekratka in zmožnost človeškega duha nedostatna. A ta zavest naj nas ne vznemirja, če pomislimo da nam zadostuje za mirno in srečno življenje tudi poznanje bližnje družbe, ki v njej živimo. Ne mislimo v tem oziru na oddaljeno, ker nam je dobro blizo. Predvsem lahko uvidimo, da nam ne pomaga vsa nezadovoljnost z danim življenjskim položajem nič in da je tedaj odveč.

To uvidenje pa nam ravno da osrečujoče ravnodušje, ki še nam vedno dopušča zdravo stremljenje po izboljšanju življenjskih razmer. Samovlade je treba na vseh straneh, domišljijo je treba brzdati v okvirju dejanskih, realnih okolščin. Ne stavimo gradov v zrak, ampak gradimo skromne hišice na močna tla.

Čim več sveta kdo pozna, tem več lahko želi in zahteva. A če po razlogih zdrave pameti uvidi, da mu za življenje ni treba vsega, kar vidi, je to že znamenje umne samovlade. Zato so visoko in vsestransko naobraženi ljudje v vednem ravnodušju, smatrajo vsak položaj življenja kot posledico razmer, ki v njih živijo. A tudi neuki prostaki se čutijo čestokrat srečne. Ti sveta ne poznajo ter ne poznajo njegovih mičnosti. Živé skoraj liki živalim od dne do dne ter ne upoštevajo nobene življenjske neprilike. Eno jim je, kaj se zgodi njim ali drugim. Nič jih ne vznemirja, nič ne žalosti, zdrav vitalni čut jim daje mero srečne zadovoljnosti. Temu pa nikakor ni kriva tiha resignacija ali skrita obupnost. Resignacija in obup sta že pojava višje duševnosti, ki pa že vendar ni tako močna, da bi ju zatrla z razlogi pametnega razmišljanja o njenih vrednostih. Kdor namreč duševno ni razvit, se ne zaveda svoje veljave v človeški družbi in si ne pripisuje veljave v

isti meri, kakor človek, ki je izšolan. Zato so, kakor smo rekli, neuki ljudje lahko srečni, ker ne zahtevajo od sveta nobenega priznanja, čislanja i. t. d., ne poznajo nobene udobnosti, oni le delajo, jedo in živé. A to storé tudi živali, ki se ne zavedajo nobenih duševnih zmožnosti, ki ne poznajo idealov hotenja in mišljenja v smeri naprej in navzgor.

Takšno srečo, subjektivno namreč, najdemo pri posameznih osebah. Takšne osebe pa nimajo veljave za pospeševanje duševne in materialne kulture v človeški družbi. One so le kakor neme živali ali nezavedni stroji, ki jim morajo streči in jih voditi umno sposobni ljudje.

Čim več oseb bi bilo takšnih, temveč bi imeli vodstvenega opravka umno zavedni ljudje. In ko bi bili vsi ljudje neuki, bilo bi to za človeštvo „regressio ad animal“. Urejena človeška družba, uredujoča država bi bila nemogoča. Človek ni samo organsko, on je bolj družabno in umno bitje.

Vendar nahajamo tudi izobražence, ki vidijo v prosvetljenosti duha velik del človeške nesreče. Spominjam se, da sem čital v neki knjigi, da prosveta človeka onesreči. Na prvi hip so se mi zdele besede nekoliko resnične. A ko sem jih razmišljal in razmotrival globje, sem se prepričal drugače. Zasedil sem v njih logiško hibo. Razsvetljenost duha na sebi ne more onesrečiti človeka, ker mu ona nesrečo kaže. A njemu ni potrebno, biti razvitemu umu nepokoren. To stori le takrat, ako ravna po telesnih nagonih. A to je zopet znamenje in dokaz, da je prosvetljenost duha še premala. Razsvetljenost duha ni nič drugega, kakor spoznanje resničnega, lepega in dobrega z ozirom na svojo osebo ter z ozirom na človeško družbo. Kdor pa se vda nagonom na svojo in na škodo človeške družbe, ta ni prosvetljen, ampak živi v temi. Spominjam se tudi, da sem čital pred leti v nekem dnevniku mnenje nekega deželnega poslanca o stremljenju učiteljstva po višji izobrazbi. Rekel je v koroškem dež. zboru, da bi moralo učiteljstvo na kmetih postati nesrečno, ako bi bilo visokošolsko izobraženo in naobraženo. Tudi tukaj sem zasledil logiško hibo. Bi ne bila nesreča višja izobraženost in tudi ne uzrok nesreče, ampak nesreča bi ostala tam, kakor je sedaj, namreč v ravnanju javnosti z učiteljstvom. Toda višja je izobraženost človeka, tem lažje in boljše opravlja svoj posel na korist človeške družbe in tem izdatnejše in dostojnejše se lahko brani nedostojnih ovir pri svojem delu. To bi bilo učiteljstvu le sreča, drugim in nekaterim seveda domišljena nesreča z ozirom na varnost njihovih interesov.

Nekoč sem imel v šoli dečka, ki je bil sin imovitega, toda skrajno sebičnega, površno izobraženega človeka. Precej sprijen deček je kazal veselje do zemljepisja. Ker sem poprijel vsako boljšo njegovo struno, da bi ga odvrnil od vsakdanjega tavanja v temi, sem naprosil očeta, da mu kupi ljudskošolski atlas.

Oče, ki je sam rad poudarjal, koliko zna in ve, mi je rekel: „Moj deček ne bo mornar. Ni treba mu poznati sveta. Več ko kdo svet pozna,

večji je falot.“ Ganljiva ljubezen do otroka je to in prebrisana skrb za njegovo srečo. Komaj se mi je posrečilo, dokazati dotičniku, da ne tiči falotstvo v učenosti, ampak da pride falotstvo od odgoje do falotstva, i. t. d. In zopet sem se spomnil resnice, da ni toliko človek sam svoje sreče kovač kakor mu jo kujejo drugi.

„Kdor mnogo potrebuje in nima primernih dohodkov, ni nikoli srečen.“ Ta stavek stoji v Schreiner-Hubadovi III. Čitanki str. 34. Da, tako je. Pre-drugačimo stavek in recimo: „Kdor malo potrebuje in ima primerne dohodke je vedno srečen.“ Cela, dolga vrsta vprašanj se nam vriva. Kaj se pravi malo, mnogo potrebovati? kaj so primerni, neprimerni dohodki? Na ta vprašanja bi menda odgovoril vsak človek drugače. Ta ima druge potrebščine pri istih dohodkih kakor drugi i. t. d. Kdo nam pove tukaj kakšno mero, kakšno načelo? Ta živi z 1 K 3 dni, drugi rabi vsak dan 3 K. Pojmovanje, poznanje pravih, absolutnih potrebščin je najtežje. Človek bi vedno rad užival, rad bi se kazal, on ljubi spremembe in kaj še drugo. Kako nesrečen, nezadovoljen, celo siten in nadležen je marsikdo sebi in svoji okolici, ako mu ne gre in ne steče vse po volji in želji. Neki si ne upa v mesto ali v družbo, ako nima rokavic ali obleke, kakor jo vidi pri drugih. Ko bi se le ne ozirali v malenkostnih zunanostih vedno na druge, bili bi srečnejši kakor smo. Ljudje sicer trdè, da obleka napravi človeka. Nekaj je že tudi na tem, a bolj je uvaževati resnico, da obleka lahko vara in da je pravi kriterij človeka le um in čustvo. Zanimarjati se namenoma ni prav, a biti nesrečen, radi kakšne zunanosti, ki presega naše gmotne sile, je naravnost neumno. Ako klobuk, ki ga nosim več let, ne odgovarja več dnevnim modi, to pač ni nesreča. Ako pa si pri vsej skrbnosti ne morem nabaviti v hudi zimi obleke, obutala, kuriva i. dr., me navdaja to s čutom neprijetnosti, nemoči. Vedno menjajoča moda, civilizacija nam nalaga mnogo nepotrebnega. Kdo bi preziral njene zahteve? Špekulacija, človeški duh, vedno nekaj išče in najde, kar nas tolaži in draži, kakor igrača otroke. Tega ne bodemo zabranjevali, ker ga ni mogoče in ne treba zabraniti. A še bolj nepotrebno je, da bi moral biti človek nesrečen, ako ne more zadostiti domišljenim potrebščinam.

Iz takšnih ozirov izvirajoče potrebščine nimajo prvotne, absolutne veljave, a spoznanje tega je ravno znak duševne naobrazbe. Ako iščemo kulturo in srečo v malenkostnih zunanostih, ostali bomo malenkostni, neresni glumači, ki o njih govori Schopenhauer. Toda to velja za vse ljudi, nikakor pa ne gre, da bi našo živlensko skromnost izkoriščali drugi ter si prisvojili a limine večjo pravico do udobnejšega življenja. Načela odgoje in pouka, spoznana in priznana od zdrave pameti, imajo katoliško, vseobčo veljavo.

Bivši minister za uk, g. Dr. Marchet je dejal pri razgovoru o preosnovi raznih vrst šol, da naj bi začele šole postajati in delovati bolj demokraško. „Demos“ pomeni ljudstvo, občinstvo narod, „kratein“ pa vladati. V šolo bi

tedaj naj privele ljudovladavni duh. Nekdo bi lahko to zdravo željo umel krivo, češ, da šoli in o šoli že itak govori vsak človek in hoče vladati čez njo. Toda tako visoki, gotovo napredno misleči dostojanstvenik ni mislil. Slobodno tolmačimo njegove besede na boljšo stran. Ne gre se za vladu šolstva, ampak za kakovost pouka in odgoje po vsebini in metodi. Ker je ljudstvo po svoji povprečnosti in večini preprosto, bolj naravnih misli in nazorov, naj bi se bližalo šolstvo temu dejstvu. A ker se preprostost kaj rada zamenja z neolikanostjo, bi lahko kdo mislil, da preži v demokratiziranju šolstva nevarnost za duševni napredek. Preprosto misleči ljudje trdijo, da vlečejo šole maso ljudstva na višje stališče življenskega načina, ki ne pozna ali noče več poznati naravne preprostosti, ampak teži po udobnem in finem uživanju življenja. Žal, da je mnogo resnice na tem. Vsekako pa moramo uvideti, da na tem pojavu ni kriva izobraženost, ampak nje nepravda raba. Dekla, pestunja, pohašna, natakara, natakara, rokodelec, vojak i. dr. ne opravlja rad poljskih del, ako je poskušal mestno življenje. Celotno prezirajo radi takšni ljudje kmetske delavce in kmetijsko delo se jim zdi grdo, da ne nečastno i. t. d. Takšno izbiranje in kvalifikovanje raznih del ne more ustvarjati zdravega soglasja med člani človeške družbe. V tem oziru je tudi težko umevati prav izraza: „stanu primerno, stanu neprimerno“. Čestokrat slišimo besede: „To delo ni zame, to delo mi je pretežko.“ Mislite, da sem hlapec, ali dekla“ i. t. d. Ljudje tedaj delajo razliko med opravljanjem in mislijo, da so lažji, finejši opravki več vredni, kakor težko fizično delo na njivi, na vrtu, v hlevu, na gnojišču. Dokler se bodo delale takšne razlike v oceni dela, ne bo zavladalo med ljudmi tisto ravnotežje, ki bi bilo vsekako prav lepo.

Dejansko, realno življenje nas uči, da so težka fizična dela najbolj potrebna in da gre težakom isto priznanje kakor drugim delavcem. Za obstanek človeka je poljedelec vsaj toliko potreben kakor spreten voditelj ali zagovornik dolge pravde.

A kaj hočemo povedati s tem razlaganjem, ki na videz nima zveze z našo razpravo? In vendar jo ima na vseh straneh. Učitelj naj ima demokratsko mišljenje. Ne glej preprostih ljudi od strani in ne ogibaj se jih tako, da jih žališ. Bodi napram vsakemu resno preprost in naravno blag. Stopimo pri občevarjanju z ljudmi nekoliko iz višav našega obzorja navzdol, bližajmo se prostakom in vlecimo jih s pridobivajočim vplivom navzgor. A tam, kjer se razumemo, gradimo podlago soglasju, ki osreči človeka in človeško družbo. Ne zabimo nikdar, da so potrebni vsi stanovi, ker slovi eden v drugem in na drugem. Radi tega so vsi stanovi iste absolutne vrednosti. Da jih zenačimo v tem oziru tudi odnošno, to je naloga šolstva. Skrbimo, da bo izginito še precej razširjeno mnenje, da šolanem ljudem ni treba delati. Skrbimo, da se bo splošno spoznala resnica, da še le izobraženost uvidi potrebo dela in mu daje potrebno kakovost.

Da je misel o demokratiziranju šol prodrla že v širje kroge, je dokaz to, da se zahteva na raznih shodih pouk o kmetijstvu v deželnih ljudskih šolah. Razmotrivanje o tej stvari ne spada v okvir naše razprave. A toliko smemo tukaj vprašati: Koliko učnih oseb bi bilo voljnih, o kmetijskih opravilih ne le razlagati, ampak jih tudi dejansko izvrševati? Lepa vrsta jih je gotovo voljnih in še danes takšna dela vršujočih. Toda številnejša vrsta je morebiti vrsta tistih, ki žele živeti „stanu primerno“. Na vsak način pa se zavedajmo, da smo ljudje in da ne bomo mogli postati nikdar vse umeči nadljudje. Storimo toliko, kolikor storiti zamoremo in kakor razmere nanesejo. Živimo v ljudstvu in z ljudstvom, ne nad in pod ljudstvom.

Nikakor ne kaže, da hočemo imeti za vsako malenkostno delo že pomočnika, strežaja, in da smo v zadregi, ako ni dobiti človeka, ki bi nam snažil obutalo, obleko i. dr. Ogibanje dela in udobnost, komoditeta, stanejo denar, povrh pa zbuja pri drugih zavist. Če koga dobimo, ki nam rade volje stori, kar želimo, je prav. A ne kažimo nikdar nevoljo, neokretnost do raznih opravkov; ne kažimo nikdar, da smo odvisni od koga, rajši v danem slučaju pokažimo, da nismo v nobeni zadregi, da si znamo in zamoremo pomagati sami. Mislimo, da vse to stanu ni neprimerno.

Imeli bi še marsikaj povedati, kako je razmišljati vsebino raznega čtiva v naših čitankah. Mnogo beril je tamkaj, ki zahtevajo od učitelja trdne nazore, če hoče uspešno učiti in odgojevati izročeno mu mladino. Jasni morajo biti njegovi nazori in jasne njegove misli in prepričevalno njegovo podavanje.

Grem iskat sreče na jezikovno, na slovniško polje. Vnaprej povem, da nočem govoriti o tem, kaj je „je“, ker tega do sigurnosti ne vem. Rad bi opomnil le na nekatere stvari pri poučevanju jezika, ker se mi zdé pripravné, olajšati nam delo. Morebiti je eno ali drugo, morebiti tudi vse, že znamo, morebiti pa tudi ne. Zato se mi vendar ne zdi odveč, podati tukaj nekaj misli, ki so se mi v teku let prilično vrinile v metodo jezikovnega pouka.

Na eno- in dvorazrednicah, morebiti tudi na večrazrednicah, imajo učitelji dovolj težav in ovir pri pouku slovnice, ki je zgolj abstrakten predmet. Toda sila koła lomi in v sili in v zadregi najde učitelj marsikaj, na kar prej ni mislil.

Četudi je slovnica abstraktna, vendar jezik ni popolnoma abstrakten, saj toliko ne, kolikor ga lahko učimo ob konkretnih stvareh. Nekaterokrat se nam posreči, da lahko marsikaj v jeziku prav izdatno ponazorujemo. Izlet v naravo kaj dobro služi v namene jezikovnega pouka. Zunaj vidijo otroci mnogo reči, ki jih bolj zanimajo kakor reči v šoli. Otroke je treba opozoriti in navajati na to, da vidijo reči, kakor bi bile pred oči predmetane. Odtod lahko izvajamo besedo „predmet“ mesto besede „reč“. Drevesa, kameni, trava i. t. d. so tedaj predmeti. Pri naziranju, ogledovanju drevesa

pokažem z roko od spodaj navzgor in otroci sami povedo besedo „visoko.“ Po daljnjem razgovoru spoznajo otroci, da bi te „visokosti“ ne opazili, ako bi ne bilo predmeta — drevesa. Učenci vidijo, da le predmet sam obstoji, a visokost ne more sama obstati, ampak je le predmetu — drevesu pridejana — priložena. Tako dobim kmalu in lahko pojmovanje „samostalnika“ in „pridevnika.“ Takšno razlaganje odgovarja najbolj latinskim besedam „substantiv“ in „adjectiv“, ki pomenita prva nekaj „snovnega, stvarnega“ druga nekaj „privrženega — priloženega — pridejanega. Seveda velja to le za pozorovanje konkretnih samostalnikov. Otroci namreč ob primernem razgovorjanju kmalu uvidijo, da bi ne bilo nobene visokosti, debelosti, dolgosti, sploh nobenih lastnosti ali svojstev, ko bi ne bilo predmetov, kojim so pridejane. Uvidijo lahko, da so le predmeti sami ob sebi obstoječi, zato so njih imena samostalniki. Lastnosti so predmetom le pridejane, zato so njih imena pridevniki ali prilogi. Tudi šteti ali uvrstiti, bi ne mogli ničesar, ako bi ne bilo predmetov na svetu. Tudi iz tega vidimo samostalnost predmetov.

Jako hvaležno se mi zdi v tej zadevi, da čitajo — napovedò — otroci v naravi imena predmetov ter da čitajo raz nje imena lastnosti. Učitelj reče učencu: „Čitaj lastnosti z drevesa!“

Učenec n. pr. gleda drevo in imenuje lastnosti, ki jih na njem uvidi. Če tudi ne vidimo lastnosti, ampak le predmet, vendar ne moremo napram otrokom reči drugače, kakor da vidimo dolgost i. t. d. Če nam dopušča čas in nanese na to prilika, je po mojem mnenju priporočati tudi pismo-grafiško opisovanje predmetov z ozirom na njihova svojstva. Otroci narišejo kateribodi predmet ter napišejo zraven imena lastnosti.

Res je, da so otroci zunaj šole, v prosti naravi, za ves pouk bolj dovtetni, kakor v šoli, ki jim menda večkrat že preseda. Človek bi mislil, da so otroci zunaj vsled mnogih vtiskov in mikov od raznih strani bolj raztreseni. A temu ni tako. To, kar bi se nam zdelo raztresenost, ni raztresenost, ampak pomnoženo neurejeno zanimanje za vse, ki ga je treba le primerno uravnati na gotov smoter.

Če poznajo otroci lastnosti, jim je lahko pokazati, da ima n. pr. vsako drevo visokost, a da je nimajo vsa drevesa v enaki meri. Tako rekò otroci 1. drevo ima visokost, 2. ima več visokosti, 3. ima največ visokosti. Na tak način pridemo do stopnjevanja pridevnikov, ki se po moji misli pokaže otrokom boljše v naravi, kakor pa ob običajnih stavkih, napisanih na šolski tabli. S tem pa nočem in ne smem reči, da bi bile vaje v šoli, ki se izdelujejo v zvezke, nepotrebne ali odveč, hočem samo poudarjati, da je prvobitno shvatanje pojmov v naravi najbolj naravna metoda, ki čestokrat prej vodi do smotra kakor katero umno domišljeno, zavozlano poučevanje.

(Konec sledi.)

Vzgojni pomen domačije in šole.

Spisal Karel Kveder.

(Dalje.)

o 8. letu se človeška individualiteta ne razvija samo etično, ampak v prvi vrsti politično, to je prilagoditi se mora boju za obstoj, splošnemu tekmovanju; kar mu ne služi v ta namen, to nima zanj interesa, to odklanja. Le v dobi razvijajočega se živčnega sistema, posebno možgan, to je od rojstva do 8. leta, je človeku dana prilika, da nanj v okrilju matere in domačije nemoteno od krutega boja za obstoj vpliva izključno etična vzgoja.

Takozvani „vzgojni pouk“, ki ga je zanesel poleg zloglasnih formalnih stopinj znanstvenik Herbart v vzgojeslovje in posebno ukoslovje, ni za ljudsko šolo, ne drži. Dober pouk v šoli naj izomika, ako hoče v prvi vrsti vzgajati, postaja dosaden. Mati naj otroka poučuje z namenom vzgojiti ga, tu bi bil morda „vzgojni pouk“ na pravem mestu.

Kočljivo vprašanje je zahteva po „versko-nravni“ vzgoji, kakor je s temi besedami izražena v § 1. drž. ljudskošolskega zakona z dne 14. maja 1869. l. Vendar je treba na tem mestu tudi ta pojem nekoliko prerazmotrivati.

Šola ima poleg domačije velevažen vzgojni pomen, a označeni zahtevi ustreza najmanj s stališča sociologa. Splošno se misli, da je delovanje veroučiteljev po šolah pravo versko-nravno vzgajanje, sploh to v prvi vrsti njih naloga, potem še le učiteljeva. Cerkev razume ta postulat kot direktno individualno vzgojno vplivanje v konfesionalnem, dogmatičnem duhu. Dokazali bomo v naslednjem še nadalje, da individualno direktno vzgajanje ne sodi v šolo, vrhutega se pa versko-nravna vzgoja v dobrobit organizirane družbe z običajno konfesionalno-dogmatično že davno več ne ujema. V življenskem interesu organizirane družbe je seveda, da pridobi posameznik vedno več smisla za nujnost socialno-etičnih predpogojev družbe, smisla za skupne potrebe in dolžnosti. Glavna vzgoja v tem oziru pripada domačiji, posebno med časom šolske obveznosti, dokler je otrok na domu. V šolah naj se otvori mladini z dobrim poukom vpogled v ustroj in zakonito življenje družbe, da se utrjuje socialni interes in že doma vzbujena socialna vest. Kakor povsod, naj tudi v tem oziru stopi v šoli racionalen pouk namesto direktne vzgoje. Sploh se mora reči, da sta si npravno-verska in konfesionalno-dogmatična vzgoja dandanes v bistvu bolj različni nego sploh kdaj.

Prva je nekaj naravnega, tendenca vsake zdrave vzgoje; začenja se naj takoj po rojstvu že v obitelji, naj se nadaljuje v obliki pouka in izomike v šolah in je temeljni pogoj uspevanja organizirane družbe z vsemi medsebojnimi odnošaji v pravnem, gospodarskem, socialno-etičnem in političnem oziru. Druga se pri normalnih razmerah ne more začeti doma, ampak še le

v cerkvi, oziroma v cerkvenem šolstvu in se vrši izključno le v interesu specialne, konfesionalne politične organizacije. Stremljenje cerkve pa vendar dandanes z ozirom na faktični socialni razvoj nihče več resno ne identifikuje s potrebami države in splošne družbe, niti s stremljenji narodov, organiziranih stanov in razredov v državi.

Na naš narod se vendar že stoletja in stoletja izven doma vpliva vzgojno konfesionalno-dogmatično, a da bi imel posebno razvito socialno vest in očitvidnega smisla za skupne interese in za pogoje obstoja, se ne more trditi. Jeli masa ljudstva sposobna v istini za ustavno državljanstvo? Ali res ne smatra več vsako posvetno oblast, državno organiziran red, zakone in postave, razen cerkvenih naprav kot zlo, proti kojemu se je treba bojevati? Mislim, da državna oblast ve, pri čem da je glede večine ljudstva; a zaradi socialno-etičnih vzgojnih nedostatkov učiteljstvu in šoli podtikati krivdo, res ne gre, kajti ne javlja se drugega nego samo faktični nesklad med konfesionalno-dogmatično vzgojo in nravno-versko vzgojo za socialno-etično življenje. — Toda nadaljujmo naše prejšnje razmotrivanje.

Direktno vzgajati učenčevo vest ni v šoli mogoče, ker pripada šola že javnemu življenju in kakor je v istem vsak zase lastni vzgojitelj, tako se naj učenec sam vzgaja nevede po okolščinah. V šoli naj postaja vsled nanj vplivajočih faktorjev, ki so šoli lastni, to so disciplina, red, pouk in zgled svoj lastni vzgojitelj. Izmed zgledov pride v prvi vrsti vpoštev osebnost učiteljeva, njegova etična kvaliteta. Ne kar uči, ampak kar dela in kako živi, kako pojmuje svoj poklic, to je merodajno za etični vpliv. Čim manj se ujema njegovo dejanje in nehanje z njegovimi besedami tem slabše je njegov etični vpliv in sicer:

1. vestni učenci izgubijo do njega spoštovanje in ljubezen,
2. brezvestni pa izrabljajo njegove slabosti za vsakovrstne pustolovine.

Dejstvo je seveda tudi, da je dandanes mnogo učiteljev, pri katerih je nesklad med njih delovanjem in njih nauki očitviden in znaten, posebno v političnem vedenju; najbolj se odstranjujejo od etičnih predpogojev učiteljevanja vsled vedno hujšega boja za obstoj voroučitelji. Etičen predpogoj učiteljskega poklica, ki ga postulira socialna veda, je: „Učitelj imej razvit, socialni interes, ki bodi podlaga nesebičnemu transcendentalnemu interesu.“ Mnogo je pa učiteljev po šolah, ki so strogo sebični individualisti. Nihče pa ne sodi učitelje zanesljivejše nego učenci sami, ne izvzemši takih, ki so pomanjkljive etične kvalitete. Statistično raziskovanje na podlagi izjav učencev je dognalo:

1. večina učiteljev je nepriljubljena,
2. mnogo učiteljev je objekt raznih pustolovstev,
3. nekatere učitelje učenci direktno sovražijo,
4. nekaterih se učenci boje,

5. ni mnogo učiteljev, ki so si znali pridobiti spoštovanje in ljubezen svojih učencev.

Karakteristični znak etične vrline učiteljeve je pa, ako ga učenci odkritosrčno spoštujejo in ljubijo in se celo bojé, razžaliti ga. Večinoma so učitelji dobri značaji, lahko rečemo najmanj 90 %, že poklic jih nareja dobrim ljudem in sedaj nastane vprašanje, kako pride, da se razmeroma tako malo izmed njih umeva pridobiti spoštovanje in ljubezen svojih učencev. Vzrok je jasen in pojmljiv.

Šola nima kot javno torišče za učenca, poklica, **direktno** etično vzgajati, za ta posel ni sposobna, a učitelji vsled krivega zistema z vnemo povsod in ob vsaki priliki v prvi vrsti direktno „vzgajajo“ in skušajo nadomeščati nalogo staršev. Tako ravnanje postaja sčasoma posebno starejšim učencem dosadno in neznosno. Učitelj pa navadno pride v nasprotje s podedovanimi in v domačiji razvitimi značajnimi pripravnostmi učencev, z načinom domače vzgoje in večkrat celo s starši.

Ravno iste učitelje, ki šoli in sebi vsled cerkvenega vpliva pripisujejo direktni vzgojni pomen v najvišji meri za razvoj ljudske vesti, potem take, ki iz navade vedno vzgajajo, ravno teh učenci ne marajo.

Nehote dajejo taki učitelji učencem vedno dovolj povoda za razne pustolovine, ki so pravemu šolskemu namenu zelo na kvar. Učitelje pa, ki se za vzgojo navidezno nič ne brigajo, ki ves vpliv svoje osebnosti zastavljajo, da bi postajal pouk učencem zanimiv, prijeten in uspešen, taki so med učenci splošno priljubljeni; tudi etično pomanjkljivi jih radi vbogajo, nasproti njim se dostojno vedejo, ter jih tudi spoštujejo. Vzgojni pomen osebe učiteljeve je s tem tudi izčrpan in ne pojmujem, kaj bi treba bilo še več zahtevati.

Socialna veda pribije torej dejstvo, da se je potom teologične pedagogike zanesla v novodobno oficielno pedagogiko velika zmota, da pripada šoli predvsem direktna vzgojna naloga. Šola mora, ako hoče uspevati odločno odklanjati to zmoto in javno izreči, da so za vzgojo edino le odgovorni starši, ne pa šola, ker pride otrok že z utrjenimi interesi in določeno smerjo vesti v šolo. Kako blagodejna bi bila taka manifestacija, ki bi staršem njih vzgojno dolžnost stavila v pravi luči pred oči; ne zanašali bi se več edino na šolo in od nje pričakovali, da popravi, kar so brezvestno, zamudili. Ne bi se več zgodilo, da bi vsak nevednež smel šoli očitati vse socialne grehe in namenoma na njo kazati kot odgovorno za vse izjalovljene in ponesrečene vzgojne rezultate, ki zadevajo le starše in njih obiteljske in družinske razmere, posebno pa mater. Nam učiteljem je treba dandanes, ko je ves svet že do grla poln vsakovrstnih zmot in krivih nazorov, predvsem jasnosti glede našega poklica. Kamor gledamo, povsod vidimo križajoče se kompetence in stremljenja, nihče ne vé kaj mu v istini pripada. Šoli se podtika vse, drugim naredbam tudi in naposled nimajo vsi

vkup uspeha, ker nobeden ne vé, kako daleč sega njih kompetenca in naloga. Tako pride šola v „Miskredit“ in vsed tega ne more izpolnjevati, kar ji v istini pripada; spravlja se ob svoj uspeh in ugled, učitelje pa ob veselje do poklica in zadovoljstvo. Edino šole potujčevalnice seveda po že navedenem ne odgovarjajo etičnim zahtevam ter so za vsak narod največje zlo.

Etični pomisleki so bili na Angležkem vzrok, da merodajni krogi —, posebno Herbert Spencer — dolgo niso bili za uvedbo splošne šolske obveznosti. Državna oblast jo je morala končno uvesti iz socialnih in gospodarskih ozirov, zaradi nujne potrebe splošne praktične znanstvene, in socialne izomike naroda; obrat v komplicirani parlamentarni državi z vsestransko organizacijo družbe je brez tega predpogoja nemogoč. Vrhutega učinkuje tudi okolnost, da gospodarske dolžnosti, in z ozirom na socialne nauke intelektualna nezmožnost, ovirajo starše, da ne morejo svojega zaroda sami poučevati. Tako je postala šola povsod del državne socialne organizacije ter ima kot taka v državnem ustroju eminentno važno nalogo. V socialni vedi je označena ta naloga šole sledeče:

Šola ima nalogo podajati ljudstvu, kulturnemu in civilizatoričnemu razvoju primerno naobrazbo vseh potrebnih znanostih in spretnostih. Pouk naj s pridobljenimi praktičnimi načeli in z zgledom učitelja vest učencev vtrjuje in brezvestnost zmanjšuje. Pouk naj se predvsem ozira na individualne in socialne potrebe učencev; pri vseh predmetih naj prevladuje najožja medsebojna zveza in zveza z realnim kulturnim življenjem. Pouk naj nadalje uvaja učence v umevanju socialnega življenja v organizirani parlamentarni državi in njega etičnih pogojih.

Šola ni prvo ali primarno torišče razvoja vesti in značaja, ampak obitelj in dom. Vstop v šolo je za otroka prvi korak v praktično javno življenje, koder naj se etični čut in vest, ki jih je prinesel otrok z doma, prvič uveljavljata in obneseta. Analogno se z vsakim nadaljnim korakom v socialno življenje, kakor so to:

1. izstop iz šole v poklic,
2. v samostalnost,
3. v zakon, zvišajo zahteve glede etičnih kvalitet človeških.

Vzgojni pomen šole označuje socialna veda sledeče:

Šola je posredovalnica med intimnim obiteljskim življenjem in javno družbo; tu naj mladina pod vodilnim nadzorstvom učitelja v prostem občevanju s tovariši svoja z doma pridobljenja značajna svojstva preizkuša in utrjuje, preden da vstopi v javno življenje družbe z vsemi učinki splošnega tekmovanja ali boja za obstoj.

Starši višjih slojev, ki bi sicer lahko svoj narod izven šole doma izobraževali, se instinktivno zavedajo tega vzgojnega pomena javnega šolstva v socialnem življenju in radi pošiljajo svoje otroke v šolo, da si ne zahtevajo in celo odklanjajo vmešavanje šole v njim pripadajočo vzgojo vesti in značaja.

Kot nalogo šole, po kateri le bi ustrezala svojemu vzgojnemu pomenu, smo omenili tudi, da se naj učence potem nacionalnega pouka dovede do umevanja socialnega življenja in do spoznanja, da so etični postulati nujnost za obstoj konstitucionalno - državno organizirane družbe in da je popolna vest in značaj edina mogoča podlaga zadovoljnega življenja poedinca v organizirani družbi.

Tej svoji nalogi in svojemu vzgojnemu pomenu bi šola odgovarjala le tedaj, ako bi se po šolah poučeval „nauk o socialnem življenju“ (Lebenskunde, Bürgerkunde) s posebnim ozirom na narodno življenje.

S takim poukom je le poleg dobre domače vzgoje nekaj upanja, da se povzdigne splošni socialni etični položaj, ali bi se vsaj to doseglo, da bi bili bodoči državljani sposobni v ustavni državi z enako volilno pravico, polnopravno in kolikortoliko korektno živeti, to je pametno porabljati pravice in z razumom izpolnjevati dolžnosti. Teoretična znanost o socialnem življenju je nastala na podlagi biologije in monističnega svetovnega nazarja; le tako je bilo mogoče spraviti etične potrebe z naravno zakonitostjo in s praktičnim življenjem v harmoničen sklad. Konfesija, ki ne temelji na teh osnovah, je vsled tega nezmožna v šolah podajati ta predmet, vrhu tega stremi kakor znano po drugih ciljih, nego so za spolnjenje življenjskih socialnih odnošajev na tem svetu potrebni.

Primitivni nauk o socialnem življenju bi obsegal sledeče:

1. Dosedanje kulturne pridobitve in zaupanje v možnost spolnjenja človeškega rodu.

2. Raziskovanje občekoristnih odnošajev ljudi v družbi, odnošajev družabnih organizacij med seboj in do države posebej, na podlagi temeljnih pravnih zahtev in običajev.

3. Naloga obitelji.

4. Naloga šole.

5. Naloga raznih poklicev.

6. Dolžnost in pravica državljanov.

7. Najvažnejše iz ustavoznanstva in upravoznanstva.

8. Etični pogoji obstoja organizirane družbe in naroda.

9. Pojasnjevanje transcendentálnih predstav in pomen konfesij.

10. Pomen znanostij in umetnostij za civilizacijo v svrhu realizovanja vsega dobrega v praktičnem življenju.

Čim več etičnega občuta si pridobi otrok doma, tem več bi pridobil iz takega pouka v šoli. Vse to je seveda za sedaj utopiija in mizerija v šolstvu in socialnih etičnih odnošajih, ki se ne bo zmanjšala dokler:

1. ostane šola pod vodstvom konfesije, ki mora šoli zaradi sebe privajati vzgojni pomen domačije,

2. in dokler bo v socialnem življenju in obitelji imela žena dosedanjo podrejeno vlogo in se ne bo popolnoma zavedala svoje naloge v gospodarstvu družbe. S tem pa socijalogija nikakor ne trdi, da bi razni veroučitelji ne smeli po šolah poučevati; njih naloga bi bila v naraščaju ustrezati in zadovoljevati živemu transcendentalnemu interesu ter ga dovajati v pravi tir, da mu postane podstav socijalni in ne strogo sebični individualni interes; nasilno „vzgajanje“ bolje prepariranje v vdane bojavnike za kako koli konfesionalno institucijo ne spada v šolo, ker je vedno le rodilo množična socialna zla.

Končno naj sledi še kratek razgled na stanje našega šolstva v vzgojnem in splošnem oziru. Vsled že opetovano navedenih slabih vplivov na naše šolstvo, moramo dandanes konstatirati, da se našemu narodu obstoječe šole še ne rentirajo, to je, stroški za isto niso z uspehi v zdravem, povoljnem razmerju. Mislim tu posebno na ljudsko šolstvo, kajti drugega pravzaprav še nimamo, razen nekaj skromnih početkov. Ker se pa stroški za šolske stavbe in za plače učiteljstva ter vzdrževanje obrata vedno množe, je treba narodu zahtevati, da se ves aparat v istini skoraj plodonosno izplača.

Hibe, ki ovirajo dosego dovoljnih uspehov, se dajo na kratko sledeče označiti:

Direktno vzgajanje individualnostij učencev odvzema obilo dragocenega časa in jemlje mladini veselje do šole in pouka. Izobraževalni momenti, pozitivni temeljiti uspehi v znanostih in spretnostih, ki jih dandanes vedno bolj vsakdo rabi, se vsled tega še premalo uvažujejo, ponekod močno zanemarjajo. Geslo „verska vzgoja, verska vzgoja“, to je konfesionalna dogmatična vzgoja, prešinja do najmanjše podrobnosti ves šolski obrat ter ne dopušča izomiki in izobrazbi, da bi zavzeli prvo in glavno vlogo v vzgojni, posebno pa izobraževalni nalogi šolstva.

Po navodilu pod konfesionalnim vplivom stoječe šolske oblasti se v ljudskih šolah mnogo po nepotrebnem in preveč metodizira. Z raznimi metodami, ki se vrste druga za drugo prav hitro, a vsaka je le prav kratek čas veljavna in priznana, potem se pa vrže v staro šaro, se hoče prikriti ali morda nadomeščati deficit v znanstveni naobrazbi večine učiteljev, za kar pa oni niso krivi. Jasno je pa, da strokovno in znanstveno visoko naobražen učitelj, ki ima veselje do poklica samobsebi zadene v vsakem slučaju pravo metodo in da znanstveno pomanjkljivo naobražen učitelj kljubu vsem metodikam ničesar uspešnega doseči ne more. Učiteljišča, kot izobraževališča učiteljev, že davno ne ustrezajo faktičnim potrebam, ona ne ponujajo v nobenem oziru več bodočim učiteljem dovoljne znanstvene naobrazbe. Čast gre tu posebno slovanskemu učiteljstvu, ki je na nešteti shodih vedno in vedno

polegboljšanja gmotnega stanja zahtevalo priliko po višji naobrazbi, a to vedno zaman; kajti gotovi odločilni krogi se dandanes ničesar tako zelo ne bojé, nego visoko naobraženega učiteljstva.

Z uvedbo pouka o socialnem življenju, s povzdigo učiteljske naobrazbe in z odpravo najizdatnejših škodljivih vplivov reakcionarstva, je le mogoče doseči potrebno demokratizacijo šolstva, kajti čim razumneje pripravlja šola naraščaj za praktično življenje, čim temeljiteje ga uvaja v zahteve realnega življenja, tem bolj bo šola blagor širši masi ljudstva. Krik reakcionarstva po demokratizaciji šolstva, ki odmeva po njega glasilih ni plemenit, fraza, kakor povsod, za katero se skrivajo popolnoma nasprotni cilji. Kako si reakcionarstvo predstavlja demokratizacijo, odkrije nam jasno katoliška revija „Čas“ in dogodki na Kranjskem. Korporacijam, ki nimajo v to zadostnih predpogojev, to je krajnim šolskim svetom hočejo reakcionarci pod imenom demokratizacije priboriti pravico, glede načina poučevanja, izberi snovi, nadzorstva pouka, posebno glede nastavljanja učiteljev in njih nadzorstva, a to zopet samo navidezno. Kje pripuščajo težavne življenske razmere, da bi se občinski odborniki, ki so udje krajnih šolskih svetov mogli uspešno za vse to brigati? Edini, ki ima obilo časa nadležen biti, je drugi činitelj namreč isti, ki ne more preboleti, da je učitelj vendar še kolikortoliko svoboden, neodvisen mož. Degradirati ga hočejo, popolnoma pod svojo oblast spraviti, to je jedro nameravane konfesionalne — demokratizacije. Kakor rečeno, se vsled raznih znanih neugodnih razmer šolstvo našemu narodu še ne rentira zadovoljivo, to je dejstvo, kako bi se po izvedeni konfesionalni demokratizaciji, — v tem oziru pa hočem biti toliko srečen, da mi ne bo treba nikdar podavati.

(Dalje.)

Četrty avstrijski kongres za oskrbo slaboumnih otrok.

Poroča J. K.

Na slovesnem razstanku ob sklepu lanskega dunajskega kurza, ki ga je priredilo c. kr. naučno ministrstvo v svrhu priučitve metode pri vzgoji in pouku slaboumnih otrok, je velika večina udeležnikov obljubila tudi svojo udeležbo na letošnjem kongresu, ki se je vršil dne 21. in 22. marca t.l. Dana beseda in še bolj opravičeno zanimanje za to stroko pedagogike me je gnalo v našo prestolnico. Kongres se je vršil v veliki dvorani učiteljskega doma (Lehrerhaus) v VIII. okraju.

Že na predvečer kongresa se je v zgoraj omenjenih prostorih sešlo obilo zastopnikov skoro iz vseh strani naše monarhije. Z iskrenimi besedami

jih je pozdravil načelnik krajevnega odbora, poslanec mestni svetnik Tomola. V svojem govoru je naglašal svojo radost nad tako številno udeležbo iz krogov znanstvenikov in človekoljubov, ter je sklenil z željo, da naj bi imela posvetovanja za odpravo ali zmanjšanje tega, nekako mednarodnega zla mnogo uspeha. Govorilo je še mnogo udeležnikov in v živahnem razgovoru z možmi, ki stremijo za enakimi humanitarnimi cilji, je minul ta večer le prehitro.

Prvi kongresni dan je zbral prav odlično družbo, ki je napolnila prostorno dvorano učiteljskega doma do zadnjega kotička. Počastili so zborovanje naučni minister grof Stürgkh s sekijskim načelnikom vit. Kančero in dvornim svetnikom Heinz-em, dunajski podžupan dr. Neumayer, zastopniki justičnega ministrstva, dalje odposlanci skoraj vseh, zlasti severnih dežel in glavnih mest, ter mnogo dam, med njimi kneginji Auersperg in Lobkovic.

Predsednik dunajskega „Društva za oskrbo slaboumnih in epileptičnih“, dr. Albin baron Spinette, otvori zborovanje, pozdravi udeležnike ter se v svojem govoru spominja protektorja tega kongresa ravnokar umrlega dunajskega župana dr. Luegerja, kar zborovalci stoje poslušajo, in omenja k sklepu svojega pozdrava 25 letnice obstoja prve dunajske pomožne šole v XVIII. okraju.

Za njim izpregovori prvi protektor kongresa, naučni minister grof Stürgkh. V svojem govoru zatrjuje, da sledi naučna uprava z velikim zanimanjem stremljenju po ureditvi oskrbe slaboumnih otrok. Prepričan je, da se ta zadeva ne tiče samo šole, ampak da je to vprašanje eminentno socialnega značaja, in zadeva zlasti starše slaboumnih otrok, potem varstvene, občinske in deželne oblasti, dalje pa tudi zdravnika, saj je ravno on tisti, ki more določiti, je-li slaboumni otrok pouka zmožen ali ne. A v odlični meri pa se zanima za to vprašanje tudi naučna uprava, ki je poklicana v to, da skrbi za uredbo vseh zadev, ki bi imele namen tem nesrečnim bitjem pomagati, saj je spoznanje, da je slaboumnega otroka mogoče dovesti vsaj do neke gotove duševne zrelosti, splošno prodrlo. Naša država ima sicer že nekaj naprav, seve le za omejeno število otrok, in ni dvoma, da se bodo te v prihodnje množile. Ali končni cilj pa le mora biti, da teh dobrot ne bodo deležni samo nekateri slaboumni otroci, ampak da jih dosežejo sčasoma vsi. Naučna uprava je pripravljena v svrhu dosege tega cilja pomagati, in sicer z ustanavljanjem učnih tečajev za učitelje, z izdajo potrebnih učnih pripomočkov, z denarnimi podporami take šole vzdržujočim činiteljem, oziraje se seve na razpoložna sredstva. Dalje omenja, da važnosti takih zborovanj ni mogoče tajiti, saj imajo njih razprave namen, da prodirajo med širše sloje zlasti do staršev slaboumnih otrok, ki žal po večini še vedno mrzé take naprave. Končno želi imenom c. k. vlade, zlasti pa naučne uprave razpravam najboljših uspehov.

Tudi kneginja A u e r s p e r g pozdravi s presrčnimi besedami zborovalce in sicer imenom ženskega društva sv. Ane v Pragi, ki v tem mestu vzdržuje za slaboumne otroke češke in nemške narodnosti oskrbovalnico in vzgojevalnico pod imenom „Ernestinum“.

Po pozdravnih govorih odposlanca moravskega deželnega odbora, graškega podžupana in šolskega svetnika dr. Wehrhahn-a iz Hanovra se prične razprava kongresnih točk.

Prvi poroča ravnatelj pomožne šole v XVIII. dunajskem okraju H. Schiner, v koliko je v Avstriji od zadnjega kongresa, ki se je vršil dne 19. in 20. junija 1908 v štajerskem glavnem mestu, napredovala misel oskrbe slaboumnih otrok. Opisaval je žalostni položaj onih slaboumnih otrok, ki vsled pomanjkanja pomožnih šol, ne morejo biti deležni šolske vzgoje in je k sklepu kazal na uspehe, ki jih dosegajo že zdaj obstoječe pomožne šole za take otroke. Pomožnih šol ima Avstrija dozdej 27 z 52 razredi in 992 otroci.

Mnogo zanimanja je zbuja drugi referat o kretinizmu, o katerem je razpravljaj dvorni svetnik profesor W a g n e r pl. J a u r e g g, znana kapaciteta v tej stroki. Dejal je, da kretinizem ni razširjen samo po naših alpskih deželah, ampak da ga je najti tudi v nekaterih krajih sudetskih dežel in na severnem pobočju Karpatov. Kretinizem se pa ne drži samo gora, ampak je razširjen tudi po planotah, kakor na Ogrskem na otoku Podrtje (Schütt) in v Medjimurju. Dalje govori o nekaki zvezi, ki jo je opazovati med kretinizmom, golšo (Kropf) in gluhonemstvom in zatrjuje, da je kretinizma mnogo več, kakor ga je objavljenega v statističnih izkazih. Kot zgled navaja statistiko za Štajersko, kjer je izkazanih samo 2500 do 3000 kretinov, v resnici jih je pa najmanj do 10 000. Končno omenja, kako naj se zdravi kretinizem. On zahteva, da v to svrhu zastavita svoje sile skupno zdravnik in pedagog (učitelj). Prvi da ga telesno zdravi z nalašč v to svrhu prirejenimi tabletami za ščitasto žlezo (Schilddrüsen-Tabletten „Thyreoid“), drugi pa da takemu po zdravniku zboljššanemu kretinu dá njegovemu duševnemu stanju primerno vzgojo in pouk. Temu zanimivemu predavanju je sledilo živalno odobranje.

Naslednji referent dr. O s k a r pl. H o v o r k a, zdravnik v nižje avstrijskem deželnem zavodu za slaboumne otroke v Gugging-u pri Klosterneuburgu, je opisal na podlagi načrtov in slik svoj zavod in poročal o nadaljnji osodi slaboumnih in epileptičnih otrok, ko zapusté zavode. Mnogo jih lahko vsled zboljšanja intelektualnega stanja prestopi na višje organizirane zavode ali šole, kjer se kolikor moč nadalje izobrazujejo, drugi pridejo v zavetišča ali k svojim staršem, ostali se pa — pogubé.

„O slaboumnih otrocih v luči biologije“ je razpravljaj dr. Karel Herfort, ravnatelj „Ernestinum-a“ v Pragi, ki pravi, da smatra slaboumje vsled tega, ker zadene človeka v času razvoja, kot nekako motenje in je

slaboumni otrok s stališča biologije problem razvojne mehanike. Smatrati ga je kot nekako potvoro (anomalijo).

„O inteligenčnem izpitu in njega uporabi za presojo velikosti duševnega defekta“ je poročal dr. Ervin Lazar, zdravnik na dunajski pomožni šoli v XVIII. okraju. On pravi, da je inteligenčni izpit mogoč le na podlagi šolskega znanja in da je presoja duševnega stanja v predšolski dobi sila težavna. Zato se dogaja, da se otrok v tej dobi večkrat obsodi kot slaboumno bitje, akoravno je le počasnost ali zapoznelost vsega njegovega razvitka kriva dvomnemu duševnemu stanju.

„O telesni vzgoji slaboumnih otrok“ je predaval graški privatni docent dr. H. Spitzzy, ki je trdil, da sta pri teh otrocih nepravilno držanje in neokretno gibanje telesa glavni hibi, ki jih treba neutrudno pobijati. V to svrho zahteva v prvi vrsti pripravnih sedežev. Predavatelj priporoča v dosego takih klopi napravo odtiskov v mehko snov, in sicer onih delov, ki pridejo pri sedalu in naslonilu v poštev in to naj bi služilo kot kalup za izdelovanje lesenega sedeža. Dalje predlaga odpravo vsega dela, ki se sedé opravlja in uvajanje dolgih odmorov po izvršenem delu. Vse telesne vaje naj se vrše na prostem ter se naj opirajo na takozvano švedsko telovadbo. Ozirati se je pri tem posebno na stegovanje hrbtenice. V to svrho se poslužuje predavatelj z dobrim uspehom vrečic napolnjenih s peskom, ki jih polaga otrokom pri telovadbi (zlasti korakanju) na glavo. Vaj na orodju za slaboumne otroke ne priporoča. Vso to jako zanimivo tvarino je pojašnjeval na lepih na steno projiciranih podobah.

Z zgodovinsko črtico, o prizadevanjih Georgens-a in Deinhardt-a na polju oskrbe duševno abnormalnih otrok v zavodu „Nevana“ v Badnu pri Dunaju, pozneje v gradu Liesing-u, ki jo je sestavil in poslal kongresu zdravstveni pedagog Maks Kirmsse iz Heidelberga in ki je našla med zborovalci izredno zanimanje, so se končale razprave prvega kongresnega dne.

Drugi dan je referiral dunajski vseučilišni prof. Aleks. Pilcz o psihopatičnem mejnem stanju pri naših otrocih, ravnatelj pomožne šole v Gradcu, Franc Pulzer, o ročnem delu, zlasti delu na šolskem vrtu kot učnem predmetu na šolah za slaboumne otroke, ravnatelj pomožne šole ravnotam, V. Prochaska, o pouku v glasbi (petju in godbi) in ravnatelj zavetišča za vzgojo in oskrbo slaboumnih otrok v Biedermannsdorf-u pri Dunaju, H. Witzmann, pa je kazal in opisoval vsa učila, ki jih rabi na svojem zavodu pri artikulacijskem, bralnem in pisalnem pouku, s katero točko se je končal ofiциelni del tega nad vse zanimivega kongresa.

Torek popoldne in sredo dopoldne so zborovalci porabili v to, da so si ogledali nalašč v ta namen prirejeno razstavo učil za pomožne šole, dalje zavod „Steinhof“, „Gugging“ in „Biedermannsdorf“. Naj izpregovorim tudi o tem nekaj besed.

Razstava, ki je bila nastanjena v dveh učnih sobah šolskega poslopja v Anastasius-Grün-Gasse 10, je napravila na vse posetnike prav dober vtisk. Nudila jim je mnogo raznovrstnih in zanimivih predmetov, ki so namenjeni za pomaganje pouka v pripravljajlnih tečajih in za pomožne šole, kakor: oblikovne in barvne table, igrače, orodje, kalupe, (hiše, žel. vlak i dr.) semenje (naravno), podobe s premikajočimi figurami, stavbne omarice, liste za izrezovanje, stenske table za čitanje, ilustracije za razne berilne sestavke, mnogovrstne računske stroje i dr. Najzanimivejše učilo na razstavi je pa bilo E. Miklasova prodajalna (vredna gotovo 500 K) z raznim blagom, denarjem, mero in utežmi, kjer se otroci uče prodajati in kupovati.

Zavod za bolne na umu in na živcih v Steinhof-u je obširen, krasno ležeč, ograjen terén s precej številno skupino lepih hiš, krasno cerkvijo s pozlačeno kupolo, prostornim gledališčem in — vzornim kuhinjskim in pralnim poslopjem. Vsa poslopja veže električna železnica za prevažanje hrane in drugih stvari. V tem zavodu ima prostora do 3000 gojencev in blaznikov.

„Štefanijina ustanova“ v Biedermannsdorf-u pri Dunaju se prišteva tudi k vzorno urejenim zavodom za slaboumne dečke in deklice. Po vseh prostorih kakor učnih, spalnih, umivalnih in kopalnih sobah se opaža najlepši red in največja snažnost. Vzgojo in pouk teh otrok oskrbuje osem učnih moči in sicer 2 izprašani učiteljici in 6 po večini izprašanih otroških vrtnaric. Ročno delo, kakor mizarstvo, krojaštvo, pletarstvo, ščetarstvo in vrtnarstvo pa nadzirajo na deškem oddelku 4 delovodje in 4 vrtnarji.

Zavod v Gugging-u pri Klosterneuburgu ima poleg blaznice tudi oddelek za slaboumne otroke, ki so razdeljeni z ozirom na njih duševne zmožnosti v 13 skupin. Vseh otrok je približno 350, ki ne uživajo sicer metodičnega pouka, pač pa so deležni dobrega varstva, za kar skrbi 30 usmiljenih sester od sv. Križa. V pomoč jim je 8 kandidatinj in 10 služkinj. V deželni koloniji v Haschhofu blizotam pa se že bolj odrasli gojenci tega zavoda pečajo z delom na vrtu in polju. Ko smo opazovali te v svoje delo zatopljene mladeniče, niso ti napravili na nas vtiska umobolnih ljudi, ker kljub našemu posetu niso prekinili s svojim delom.

Ob tem opazovanju sem se nehote spominjal naših domačih razmer. Akoravno pri nas, hvala Bogu, ni toliko takih nesrečnikov, vendar bi se lahko vsaj tem, kar jih je, dalo pomagati in jih rešiti za človeško družbo, ako bi se o pravem času skrbelo za njih vzgojo in pouk. Gotovo bi se potem odkrižale z delom preobložene občine in zlasti sodnije mnogih večkrat neprijetnih slučajev. Na delo torej, merodajni faktorji!

Blaž Matek.

Dolžan ni samo, kar veleva mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan.

S. Gregorčič.

b bregu bistrega potočiča Drete stoji v Gornjem Gradu mlin (hiš. št. 42), kjer opravlja mlinarsko obrt do današnjega dne rod Matekov; domačini imenujejo hišo „pri Mrkuših“. Leta 1852. sta gospodarila tu mlada zakonska, Luka Matek (* 17. X. 1822, † 18. IV. 1907) in Marija iz roda Cigaletov (* 1. IX. 1830, † 15. XI. 1889).

Tretjega februarja tega leta se je pojavilo v tej navadno mirni hiši nenavadno gibanje; porodil se je mlademu Mrkušu prvi otrok, ki sta ga postavila roditelja pri krstu pod varstvo sv. Blaža. Da sta se razveselila prišleca oče in mati, se razune samo po sebi; ali da bi bila slutila, kaj vzrase iz tega otroka, bil bi njun ponos še večji.

Deček je rasel veselo in se razvijal telesno in duševno, da ni bilo želeiti lepše. Njegove nenavadne duševne zmožnosti pa so zasijale v izrednem svitu, ko je začel deček obiskavati domačo ljudsko šolo, ki jo je oskrboval tedaj učitelj Tscherú. Doslej veselje svojim staršem, je postal Matek odslej tudi ponos vrlega učitelja, ki ni miroval, dokler ni pregovoril staršev, da pošljejo bistrournega dečka v Celje v latinsko šolo.

Starši se ne upirajo ter pošljejo svojega nadebudnega sinka Blaža v Celje. Ker pa seveda ni znal dovolj nemščine, je moral vstopiti v četrti razred tedanje normalke (K. k. Kreishauptschule), kjer je učil sicer priletni, a na široko sloveči Oswald Schellander. Iz začetka se Blažu seveda ni godilo predobro, saj ni znal učnega jezika, ali prej ko je prišlo šolsko leto do konca, mu je pomogla bistra glava do odlike. Odlika pa mu je ostala zvesta spremljevalka vsa leta njegovega šolanja na celjski latinski šoli (186 5/6—187 2/3), dokler je ni zapustil prebivši tudi zrelostni izpit z izvrstnim uspehom (25. julija 1873 pred komisijo, ki ji je predsedoval c. kr. deželni nadzornik Karol Holzinger pl. Weidich).

Od 1. oktobra l. 1873. do istega dne sledečega leta je bil enoletni prostovolec v 20. lovskem bataljonu (poveljnik major Hensch) in položil izpit res. častnika zopet z odličnim uspehom. Po desetletnem službovanju kot rezervist v redni vojski so ga prestavili v 74. deželobrambovski bataljon v Gorico, kjer so ga odslovili 31. decembra 1884 iz c. kr. vojske (črne vojske še tedaj ni bilo) in označili v odpustnem listu njegovo zvesto in častno službovanje kot „izborno“ (listina je napisana po nemško in slovensko, podpisana pa je major Franz Tschenek).

Po enoletni službi v c. kr. vojski se je podal v Gradec, da se da vpisati na modroslovskem oddelku graškega vseučilišča med matematiške

in prirodoslovske slušatelje. Vojaška služba ga je nekoliko oslabilo. To dejstvo in pa pomanjkanje denarnih pripomočkov, ki ga je celo prisililo, da je prevzel v jeseni l. 1882, službo domačega učitelja v hiši g. Ferdinanda Sladovića v Veliki Erpenji blizu Krapinskih Toplic na Hrvaškem, kjer je ostal do oktobra 1883., sta povzročili, da je položil izpit na usposobljenost, poučevati matematiko in prirodoslovje z nemškim in slovenskim učnim jezikom po srednjih šolah, še le 17. junija l. 1884 (predsednik izpitnih poverjencev: Dr. Max Ritter von Karajan, izpitatelja profesorja: Dr. Frischauf, Dr. Boltzmann; za učna jezika profesorja: Dr. Schönbach in Dr. Gregor Krek).

Razmere na srednjih šolah so bile tedaj posebno novim učiteljem zelo neugodne. To je izkusil Blaž Matek kakor malokdo. Prej ko bi smel prositi za kako službo, je moral prebiti poiskusno leto. Začel je izvrševati to žalostno dolžnost l. 188 4/5. na II. c. kr. gimnaziji v Gradcu, izvršil pa jo je še le l. 188 5/6., ker so ga spravile pristojne oblasti s sladkimi obljubami na suplentovanje v Celje. Ko pa je bil suplentovanja konec, je oblast pozabila svoje obljube, Matek pa je moral nadaljevati svojo probekandidaturo. Srečno prebivši poiskusno leto je služil Matek kot suplent v Celju od l. 188 4/5.—189 1/2., kjer pa so mu plačali l. 188 7/8, samo 270 gld., l. 1889/1890 pa 420 gld., l. 1890. pa je moral prevzeti po smrti prof. Mih. Žolgarja od 1. marca poučevanje v slovenščini po vseh razredih (razen osmega) na c. kr. gimnaziji v Celju. L. 189 1/2 so ga predstavili kot suplenta na c. kr. gimnazijo v Maribor, kjer so mu na konec podelili službo stalnega učitelja z min. odl. z dne 28. VI. 1892, št. 9830. Po običajnem triletnem službovanju je dobil pravico do naslova profesor. 17. avgusta 1896 pa se je poročil s tedanjo učiteljico v Studencih, gosposdično Marijo Turk.

Poučevanje po razredih pa mu je bilo le pol življenja, drugo polovico je posvetil pisateljstvu, da si postavi trajajoč spomenik. Že za svojega službovanja v Celju je izdal l. 1889. Resultate zur Aufgabensammlung in Močniks Lehrbuch der Arithmetik und Algebra für die oberen Klassen der Mittelschulen. Službujoč v Mariboru pa je izdelal in objavil l. 1904. Resultate zur Aufgabensammlung in Močnik-Neumanns Lehrbuch der Arithmetik und Algebra, in sicer: a) für Gymnasien, b) für Realschulen; l. 1905. Resultate zur Aufgabensammlung in Močnik-Spielmanns Lehrbuch der Geometrie für die oberen Klassen der Mittelschulen, in sicer: a) Ausgabe für Gymnasien, b) Ausgabe für die Realschulen.

Našim napol slovenskim razredom namenjena Celestinova aritmetika in geometrija sta jeli o tem času ginevati iz prometa; treba bi ju bilo predelati, popraviti, ali pa izdelati na novo. Ker je Celestina bolehal, je prepustil delo Mateku, ki je knjigi izdelal na novo, da ne stoje za nobenim nemškim delom. L. 1896. je izdal: Aritmetika za nižje gimnazije I. del,

l. 1898. iste knjige II. del, l. 1896. Geometrija za nižje gimnazije I. del, l. 1896. iste knjige II. del; l. 1907 je izdal: Geometrija za nižje gimnazije, druga popravljena izdaja.

Med tem časom pa je že pridno pripravljaj rokopolis slovenskih matematičnih knjig za višje razrede srednjih šol, ko je slovenski učni jezik za iste bil še v nedogledni daljavi. Ko se je resno začelo poslovenjenje naših gimnazij, so se za druge predmete še le morali iskati pisatelji, matematične knjige pa so bile končane.

Ravno je Matek hotel dati svoj rokopolis v tiskarno, v tem so izšli novi učni načrti za srednje šole, ki so prinesli zlasti za matematiko mnogo izprememb. Moral je torej nekoliko predelati svoj rokopolis in v tem delu ga je dohitela smrt, tako da ni včakał, da bi videl tiskane še sledeče svoje knjige, ki se ravnokar tiskajo:

Aritmetika in algebra za četrti in peti gimnazijski razred.

Geometrija za četrti in peti gimnazijski razred. (Poglavje o poševni in pravokotni projekciji dodal Jos. Mazi, prof. na c. kr. realki v Ljubljani.)

Aritmetika in algebra za šesti, sedmi in osmi gimnazijski razred. (Izpopolnil Jak. Zupančič, prof. na c. kr. realki v Gorici.)

Geometrija za šesti, sedmi in osmi gimnazijski razred.

Aritmetika in algebra za višje razrede realk. (Za realke priredil in izpopolnil Jak. Zupančič.)

Geometrija za višje razrede realk. (Za realke priredil in izpopolnil Jak. Zupančič.)

(Konec prih.)

Kako pišimo krajinska lastna imena?

Dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

ez pet let (l. 1898.) pa oznani Levec v „Zvonu“ (str. 276 idd.) izdajo svojega „Pravopisa“; na str. 279 opozarja tudi na preureditev pisave lastnih imen, a prihodnje leto (1899) je izšel „Slovenski pravopis“. Temu dejstvu pripisujem vpliv, da je „Plan. Vestnik“ že l. 1898, kakor smo slišali, opustil dosedanjo pisavo (Črna Prst itd.) ter pričel pisati Črna prst (str. 105) itd. Hudi grad (39), Huda luknja (47), Gornji grad (106), Suhi plaz (107), Velo polje (165) itd., pa: Stare Fužine (106), Železna Kaplja (50), Mali Klek (187) — in te pisave se je odslej list držal, koliko je pač mogel in vedel. Tudi v drugih tozačevnih (geografskih) spisih in knjigah so se pisatelji skušali ravnati po Levčevih pravilih; npr.

Orožen, „Vojvodina Kranjska“ 1901.; v tej knjigi nahajamo besede „Bela peč (str. 1), Suhi plaz (16), Velo polje (21), Petrovo brdo (22), Šmarna gora (62) itd., pa: Sava Dolinka (2), Boh. Bela (29), Polhov Gradec (38) itd.

8. Ali je bilo torej konec zmot? V teoriji: Dá! Levec je v „Pravopisu“ v § 214 in §§ 576 — 589 naše vprašanje obrazložil tako temeljito, da bi se pač vsak slučaj dal uvrstiti pod eno izmed teh točk. Svoja pravila glede pisave: „Škofja Loka“ (ker je „Loka“ sama že lastno ime) in „Dolenja vas“ (ker „vas“ sama ni lastno ime) je podrobno razložil in oprl na mnogo zgledov. (§§ 576 — 578). Res tudi moramo očitno priznati, da je to pravilo pogojeno jako fino; tudi ni dvoma, da ono edino zadene bistvo dotičnih lastnih imen. Ko bi se torej pri vprašanjih, kakor so pravopisna, mogli ravnati povsod po stvarnih in vsebinskih razlogih, bi bilo pravilo po obrazcu: „Škofja Loka — Dolenja vas“ naravnost vzorno. — A žal, da se ne moremo ravnati, in sicer, ker ni „oportunsko“ (Cigaletov razlog!) in ker je načelo v praksi neizvedljivo; oboje iz sledečih razlogov:

a) Nemogoče je, za vsak slučaj vedeti, ali se tisti občni samostalnik („mesto, vas, vrh, potok, hrib, kot, peč, dol, dvor, graben, kamen, rupa, boršt“ itd, ali celo: „trava, trn, cesta, rep, svet, bajta, lojtra“ itd., ki se tudi nahajajo v krajevnih imenih) rabi tudi **sam** kot lastno ime ali ne, da bi torej vedel, naj li pišem „Konji Rep“ ali „Konji rep“ (na Štajerskem) „Škoflja Riža“ ali „Škoflja riža,“ „Pijana Gora“ ali „Pijana gora“ itd. — Saj se je celo Levcu primerilo, da je l. 1890. pisal „Novo Mesto“ kot najznačnejši zgled za svoje pravilo, a l. 1899 piše v „Pravopisu“ § 577 „Novo mesto!“ Ako torej njemu pri takó znanem imenu pisava ni bila jasna, kako se naj pričakuje sploh od kakega zemljana, da bi pri stotinah, dá, tisočicah slovenskih krajevisnih imen po tem pravilu mogel vedno pravo pogoditi! Prekratko bi bilo njegovo življenje, da bi vse proučil in se vseh krajev naučil, zlasti ker enega krajinskega objekta ne imenujejo vsi prebivalci enako.)

Na razne dvoumnosti, ki nastanejo pri taki pisavi, je že Cigale opozarjal; dasi ne prisojamo temu ugovoru odločilnosti, se vendar tudi ne sme premalo uvaževati; skupine „Mrzla gora“, „Črna dolina“ itd., ali celo „Dolgi hrbet“, „Konjski rep“ morejo osobito v začetku stavka postati resno in smešno dvoumne. — Popolnoma na jasnem pa smo za vsak slučaj, če pišemo dosledno oba dela z veliko: „Mrzla Gora“, „Dolgi Hrbet“, „Mala Vrata“, „Velika Kavka“ itd.

1) Po „Pravopisu“ se n. pr. piše „Menina planina“; in vendar imenujejo domačini na Štajerskem severnem pobočju to pogorje le „Planina“, nikdar s pristavkom Menina; potemtakem bi bilo pravilno: „Menina Planina.“ — Pravopis zahteva „Gornji grad“; „grad“ sam okoličanom res ne služi za lastno ime; pravijo pa mu nakratko — le „Trg“; kako pravilo bi veljalo tu?

b) Odločitev po Levčevem pravilu je tem težja, ker po njem ista občna imena morejo v enem slučaju veljati — bodisi sama za se, bodisi v zvezi s pridevnikom — za lastna imena, v drugem slučaju pa ne. „Ljubljanski Grad“ je tudi po „Pravopisu“ prav, kakor seveda tudi vas „Grad“ (= Bled); dosledno bi pričakoval, da smem pisati tudi Mali Grad, Gornji Grad, Hudi Grad, a po onem pravilu (menda?) ne smem, ako res govore okoličani vedno le „Mali grad“ in nikdar le „Grad“. — Kdo ve? Podobno je z drugimi imeni: ker imamo pod Triglavom dolino Kot, bi pričakovali, da se mora pisati tudi Robanov Kot (dolina pod Ojstrico), a po „Pravopisu“ bi bilo prav le „Robanov kot“. V podobno zadrego nas pripeljejo imena: Jezero : jezero, Vrh : vrh, Gorica : gorica, Planina : planina, Breg : breg, Križ : križ, Otok : otok, Polje : polje, Selo : selo, Cerkev : cerkev, Gozd : gozd, Toplice : toplice, Dol : dol, Log : log, Glava : glava i. dr.

Naši pisci so se izmotavali iz zadrege, kakor so mogli, od slučaja do slučaja, očitno brez zanesljivih razlogov. Ako se ne motim, so se slutoma držali najbolj načela, da pišejo z veliko tista občna imena, ki se rabijo kot lastna nekako razdvojno: s temile pristavki: Gorenji (Zgornji) — Dolenji, Veliki — Mali, Stari — Novi i. dr.; n. pr. Gor(e)nje Ravni : Dolenje Ravni, Veliki Triglav : Mali Triglav, Stare Fužine i. dr. Jasno pa je že po površnem preudarku, da nas tira to načelo v še večjo nedoslednost; zakaj prvič ne odgovarja vsakemu „Gorenji, Veliki, Stari“ tudi primerni „Dolenji, Mali“ itd. Pri Starih Fužinah bi bili že v zadregi; a nasprotno poznamo „Novo Štifo“, Stare pa ne; Orožen omenja v „Vojvodini Kranjski“ na str. 203. „Velike Uplje“; „Malih Upelj“ pa gotovo nikjer ni, saj se mi iz zanesljivega vira zatrjuje, da niti „Velikih Upelj“ nihče — ne pozna. Povsod nadalje vidim zapisano Železna Kaplja, in vendar ljudstvo, če se ne motim, nikoli ne govori o „Kaplji“ sami in poleg „Železne“ ni kake „Svinčene“ ali podobne Kaplje. In drugič: kakor pri navedenih pridevnikih, tako bi se tudi pri vseh ostalih dala najti kaka razdvojnost (k Črnemu potoku : Beli Potok, k Pustemu Polju : Ravno Polje, Lisičja Jama : Volčja Jama itd.) in bi torej bilo pričakovati, da se tudi taka lastna imena pišejo le z veliko, a ta nahajamo pisana večinoma z malo. Zlasti bi pričakovali tudi po „Pravopisu“, da bi se ista imena, ki pa so krajinsko med seboj oddaljena, pisala z veliko: ako stoji v „Pravopisu“ (§ 576, a) Slovenj Gradec (ki ga sicer nazivljajo povsod le v celoti, ne le kot „Gradec“!), potem bi smeli tudi pričakovati pisavo „Ajdovski Gradec“ in naposled isto pisavo vseh „Gradov“.)

Zopet so vse težave odstranjene, ako pišemo **obe** besedi dosledno in vedno z veliko.

1) Hoteč se ravnati po pravilih „Pravopisa“, pa so pisci uvedli pisavo **Velo polje**, ne vedoč, da se nahaja ondi tudi „Malo“ polje; s tem je tu „polje“ že očitno dobilo znak lastnega imena in je torej treba pisati: **Velo** (t. j. Veliko, ne Belo!) **Polje** : **Malo Polje**.

c) Pri vsakem lastnem imenu imamo neizbrisljivo zavest, da je njega nosilec, njegov glavni del samostalniki; ako že torej lastna imena načelno pišemo z veliko začetnico je vse bolj naravno, če prisodimo veliko začetnico vsaj samostalniku, prej nego pridevniku. „Zidani“ most je za nas v prvi vrsti in vselej most (torej Most!), potem šele „zidan“; „Pasja“ dolina je vedno in vsekako dolina (torej: „Dolina“!), „Šenturska“ gora je za nas stalno „Gora“, „Krvavi“ kamen je in ostane „Kamen“ itd.! Proti tej zavesti delamo, ako pišemo take samostalnike z malo. Posebno neumestna je mala začetnica tam, kjer so dotični samostalniki že izgubili svoj prvotni pomen in opravljajo le lastnoimensko službo; n. pr. gora v „Kranjska“ gora, „Višnja“ gora; tu se nič več ne misli na pravo goro, ampak le na dotično selo, ki mu je pojem „gora“ lasten. Že to nas napotuje, da pišimo „Gora“, ne glede na možno dvoumje, da je Kranjska „gora“ kaka „gora na Kranjskem“. Podobno v drugih slučajih.

(Konec prih.)

Književna poročila.

Ocene.

Dr. Fran Čadež: Skrivnost radioaktivnosti. 1. zvezek poljudnoznanstvene knjižnice, katero izdaja Slovenska Šolska Matica.

V predgovoru utemeljuje predsednik Sl. Š. M. izdajo poljudnoznanstvene knjižnice. Pravi, da mora učitelj neprenehoma naprej tudi v znanstvu in vedi, ker je šolski pouk v vseh strokah odvisen od znanstvenega napredka. To drži. Res pa je, da ima učiteljstvo drugod poleg teh idealnih šolskodidaktičnih tudi realne nagibe k strokovnemu napredovanju. Kdor se izpopolni v svojem znanju in si razširi kvalifikacijo, lahko pride v službe z višjo plačo in v večje kraje, kjer mu je olajšano šolanje in s tem oskrba otrok. Za slovensko učiteljstvo zlasti izven Kranjske je malo takšnih mikavnih služb, kakor je sploh slab avanzna slovenskih uradnikov vseh kategorij. Ker pa si malokdo iz samega idealizma razširja in izboljšuje svojo strokovno kvalifikacijo, zato se potem rado zgodi, da ni usposobljenih profesorjev, če se res slučajno odpre boljša služba. Malo je n. pr. slovenskih učiteljev z izpitom za meščanske šole, ker slovenske meščanske šole do zadnje dobe nismo imeli. Ta *circulus vitiosus* mora slovensko učiteljstvo presekati s tem, da se ohrani na strokovni višini. S tem bo najbolj dvignilo svoj stanovski ugled. Zato moramo z veseljem pozdraviti vsak poskus, s katerim se daje učiteljstvu prilika razširiti svoje znanje.

Tembolj moramo biti hvaležni g. pisatelju, da nas je seznanil z radioaktivnostjo, o kateri se danes čita celo v dnevnikih, katero pa poznajo le strokovnjaki, ki neprenehoma zasledujejo napredek znanosti. G. pisatelj izhaja povsod od začetnih pojmov, tako, da razpravo razume vsak. S pridom

jo čita tudi strokovnjak, ker izve rezultate najnovejših eksperimentalnih in teoretičnih raziskavanj.

Dozdeva pa se, da je imel gospod pisatelj malo časa za to razpravo. Vsled tega so se vrinile na nekaterih mestih nejasnosti in netočnosti, deloma posledica površne stilizacije, deloma pa hudobije tiskarskega škrata. Naj jih navedem!

Če zvežemo dve različni električni krogli z žico iz železa ali bakra, izgubita svojo elektriko (str. 15) le takrat popolnoma, ako sta imeli enaki množini nasprotno elektrike. Sicer kažeta po spojenju oba ono vrsto elektrike, ki je bila v večji množini.

Pri poglavju o Röntgenovih žarkih bi želel nekaj več preglednosti. Najprej bi trebalo navesti lastnosti katodnih žarkov: 1. premočrtno razširjanje (poizkus po 1. sliki); 2. izžarevanje pravokotno iz katodne površine brez ozira na lego anode (manjka), zato vbočena oblika katode na 2. in 4. sliki, kjer se hoče dobiti vse žarke kolikor mogoče v eno točko; 3. toplotni učinek katodnih žarkov (po 2. sliki); 4. privlačnost k magnetu; 5. mehanični učinek katodnih žarkov (po 3. sliki). Samo 4. in 5. lastnosti se mi dozdevata dokaza zato (str. 18), da katodni žarki niso nič drugega ko nešteta množica drvečih telesnih delcev. Le telesni delci lahko povzročijo mehanično gibanje kolesca in se dajo pomakniti proti magnetu ali od njega. Katodni žarki torej obstojajo iz negativno električnih telesnih delcev in podelijo to elektriko vsem telesom, na katere zadenejo.

Nato bi se naj prešlo k Röntgenovim žarkom in sicer prej k zgodovinskemu Röntgenovemu poizkusu (str. 20), potem šele k izpopolnjeni Röntgenovi cevi (str. 19). Stavek na str. 19, 2. vrsta od spodaj: „Ta (kovinska ploščica v sredini Röntgenove cevi) jih (katodne žarke) odbija na vse strani“ bi utegnil koga zapeljati k mnenju, da so Röntgenovi žarki odbiti (reflektirani) katodni žarki, torej iste narave. Toda to ni odboj žarkov. Če bi se odbijali, bi se odbijali samo v določeno smer po odbojnih zakonih. Röntgenovi žarki so nekaj drugega ko katodni žarki. Oni izhajajo na vse strani (ne samo v odbojnem kotu) iz vsakega telesa, kamor so zadeli katodni žarki. To je na str. 20 tudi približno povedano. Da so Röntgenovi žarki različni od katodnih, je jasno, ker imajo druge, deloma ravno nasprotno lastnosti: ne dajo se z magnetom premakniti (česar g. pisatelj ni omenil), prodirajo vsa telesa in celo tanjše kovinske plošče (primerjaj poizkus po 1. sliki). Poleg vplivanja na fotografično ploščo bi kazalo omeniti tudi ionizovanje zraka po Röntgenovih žarkih. Röntgenovi žarki so nepremakljivi proti magnetu. Torej sklepamo, da ne obstojajo iz električnih delcev, ampak so tresljaji svetovnega etra, ki nastajajo povsod, kjer zadenejo katodni žarki na telesni odpor.

Pred Becquerelovimi žarki, ki imajo svoj izvor v radioaktivnosti, bi naj g. pisatelj omenil še kanalne žarke. To so žarki, ki izhajajo iz anode proti katodi, lahko bi jih torej imenovali anodne žarke. Dobimo jih, ako vzamemo za katodo mrežasto ploščo. Skozi njene odprtine (kanale) gredo anodni žarki deloma skoz in tvorijo onstran katode kanalne žarke. Ti žarki se dajo po magnetu manj odmakniti ko katodni in sicer na nasprotno stran, obstojajo torej iz pozitivnoelektričnih telesc, ki pa so večji ko delci katodnih žarkov.

S poznanjem kanalnih, katodnih in Röntgenovih žarkov smo pripravljeni za Becquerelove žarke, ki obstojajo iz treh vrst: α -žarki so sorodni kanalnim, β -žarki katodnim, γ -žarki pa Röntgenovim.

Pri poglavju o molekulih in atomih bi se lahko napačno razumel stavek: „Te najmanjše delce imenujemo pri sestavljenih telesih molekule, pri elementih pa atome“ (str. 23) in istotako začetek drugega odstavka na str. 24. Tudi pri elementih si mislimo molekule kot najmanjše z mehanično silo razdeljive dele. Ti molekuli obstojajo pri nekaterih elementih samo iz enega, pri drugih pa iz dveh ali več atomov. Atomi istega elementa so med seboj enaki, atomi različnih elementov so različni. Pri sestavljenih telesih pa se atomi vsakega molekula razločujejo med seboj in tudi od celotnega telesa. S tem je izpopolnjen tudi prvi stavek na str. 25.

Pri ionih in elektronih ni prav jasno, kako morejo biti atomi tudi pozitivno električni, če obstojajo iz samih negativnih elektronov. Atom si mislimo sestavljen iz določenega števila (več tisoč) elektronov. Ako je to določeno število popolno, se kaže atom električnoindiferentnega. Ako manjkajo posamezni elektroni do onega določenega števila, jih skuša atom pritegniti od drugih atomov, ki imajo elektrone nad določeno število. Prvi so pozitivno, drugi pa negativno električni ioni. Obstojata pa tudi mnenje, da so v atomih pozitivni ioni, ki že imajo velikost atomov, združeni z elektroni, ki velikosti in teže atomov bistveno ne izpremene, ker so neznatni. Ako so v atomu pozitivni ioni in elektroni v ravnotežju, je atom električno indiferent, če je več elektronov, je negativen, če jih je manj, pa pozitiven. Ta predstava je skoro lažje umljiva.¹⁾

Svetovni eter se nahaja tudi med molekulami tehljivih teles (str. 28 in 29).

Na koncu poglavja o radiju na str. 32 so zamenjeni α - in β -žarki. Alfa-žarki obstojajo iz pozitivnih ionov, β -žarki pa iz elektronov. To je najbrže tiskovna pomota. Istotako na str. 37 zgoraj o privlačenju α - in β -žarkov k magnetu. Slika na str. 36 je pravilna in kaže, da magnet β -žarke privlačuje bolj kakor α -žarke in sicer vsake k drugemu polu. Boljše bi bilo, ako bi se β - in γ -žarki razpravljali vsaki v posebnem poglavju. Tiskovna pomota je tudi na str. 37 pri imenu Soddy, ki je na str. 31 pravilno. Str. 21 zadnja vrsta bi pričakoval „njihovo pravo naravo“ (natura) namesto „nрав“ (mores).

Na str. 45 spodaj je pretirana trditev, da je solnce mnogo milijonkrat večje od zemlje. Solnčni premer je blizu 109 krat tolik kakor zemeljski, solnčna vsebina torej okoli 1,290.000 krat tolika kakor zemeljska. O izrazih milijonkrat večji, tisočkrat manjši itd. primerjaj moj člančič „Sklepčni račun in pravilno govorjenje“ v lanskem „Popotniku“, letnik XXX. str. 117.

Umestno bi bilo, ako bi g. pisatelj navedel še nekaj podatkov o količinah molekulov, atomov, elektronov itd. Število molekulov v enem cm^3 kakega plina pri toplini 0° in napetosti 760 mm (Loschmidtovo število) je približno 30 triljonov (triljon = milijon biljonov = 10^{18} = 1,000.000,000.000.000), torej je premer molekula manj kakor je milijonti del milimetra. Velikost molekula je proti majhnemu jabolku približno v istem razmerju kakor ja-

¹⁾ Najnovejši poizkusi s kanalnimi žarki potrjujejo mnenje, da obstojajo razen negativnih elektronov tudi pozitivni električni delci v velikosti vodikovega atoma.

bolko proti zemeljski krogli. Iz Loschmidtovega števila in špecifične teže se da tudi določiti teža molekulov. Atomi so deli molekulov. Elektronov pa zopet gre blizu 2000 na najlažji, t. j. vodikov atom. Velikanski znanstveni pomen se kaže zlasti v radioanalizi, t. j. spoznanje navzočnosti kakega elementa z radijevimi žarki. S prejšnjimi fizikalnimi (spektroskop in kemičnimi sredstvi) je bilo mogoče dognati navzočnost kakega elementa, če ga je le bilo za pol milijonine cm^3 . V tem neznatnem prostorku je še vedno več biljonov molekulov. Z radioanalizo pa spoznamo na ionizovanem zraku že navzočnost enega α -delca, torej enega samega atoma.

Skušal sem popraviti nekaj malih nepravilnosti, ki so se g. pisatelju vtihotapile v razpravo, največ gotovo zaradi naglosti. Tuintam sem izrazil željo po boljši razdelitvi in večji preglednosti po načelu: Qui bene distinguit, bene docet — kdor razpredeljuje dobro, uči dobro. Te moje pripombe pa se naj smatrajo le kot nekako dopolnilo in nikakor ne jemljejo dr. Čadeževi knjigi vrednosti, ki jo ima brez dvoma v slovenski znanstveni literaturi. Dozdaj še nimamo niti fizike za višje razrede srednjih šol, ta razprava pa nas seznanja z novejšimi znanstvenimi pridobitvami. Težkoče takega dela se ne smejo podcenjevati.

Fran Vajda — Reka.

Osnovni pojmi poševne in pravokotne projekcije. Priredil Josip Mazi, c. kr. realčni profesor v Ljubljani. 29 slik. (Ponatis iz Bl. Matekove „Geometrije za četrtri in peti gimnazijski razred.“) V Ljubljani 1910. Natisnila Katoliška tiskarna v Ljubljani.

Ponatis obsega na 27 straneh dodatek, ki je bil po novih učnih načrtih potreben za geometrijo v petem gimnazijskem razredu. Vsebinsko pove že naslov. Pri poševni projekciji se razpravlja o pravilnem risanju geometrijskih in kristalnih teles. Pravokotna projekcija nam podaja tločrte in načrte. Ti osnovni pojmi so potrebni vsakemu, ki hoče risati telesa v poševni projekciji, in vsakemu, ki hoče vsaj za silo razumeti najenostavnejše načrte. Ponatis bo dobrodošel naravoslovcem, ki poučujejo geometrijo v nižjih razredih in ki tudi pri mineralogiji včasih morajo risati kristale. Brošurica pa bo zanimala tudi ljudskošolske in meščanske učitelje, ako si nočejo nabaviti cele Matekove knjige.

F. V.

Novosti.

A. Aškerc: Pesnitve peti zbornik. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Cena broš. 4 K, eleg. vez. K 5:50, po pošti 20 h več. — Pesnik Aškerc je vobče znan in priljubljen in ne dvomimo, da tudi ta zbornik njegovih pesnitev najde obilo kupcev, kar na vse strani krasno opremljena knjiga v resnici tudi zasluži.

Zvonček je prinesel v 4. številki poleg druge zanimive in mične vsebine tudi za mladino primerno sestavljeni životopis prerano umrlega otroškega prijatelja in odličnega slovenskega pesnika, župnika Antona Medveda, ki ga je spisal E. G. — Zvonček najtopleje priporočamo.

Domače ognjišče z dne 26. marca št. 3 ima to-le vsebino: Pav. Flerč: Otroci proletarci. — Dr. Mavricij Rus: Uvedba šolskih zdravnikov v Ljubljani. — Justina Str.: O vedenju šolske mladine. — Dopisi. — Najtopleje priporočamo!

Ljubljanski Zvon. Vsebina aprilovega zvezka: 1. Vladimir Levstik: Pesmi. Triera. — Morje sanj. — Samogovor. — Sonet. — Pesem. — Bajka življenja. 2. Ksaver Meško: Sonet. 3. Milan Pugalj: Norec. (Konec.) 4. Friderik Juvančič: Edmond Rostand kot dramatik. (Konec prih.) 5. Ivan Cankar: Tovariš Severin. (Konec prih.) 6. Dr. Pavel Grošelj: Iz prazgodovine zemlje. (Dalje prih.) 7. Radovan P. Krivic: Šestdesetletnica prof. T. G. Masaryka. 8. Vojeslav Molè: Tassov brat. 9. A. Debeljak: Potepuh piše devojki. 10. L. Pintar: Črtice o krajnih imenih. (Dalje prih.) 11. Književna poročila. Dr. Iv. Merhar: Rado Murnik. Matajev Matija. — J. A. Glonar: Pregelj Ivan dr.: Romantika. — Dr. Ivan Prijatelj: Slovenski prevod „Jevgenija Onjegina“. — Dr. Fr. Ilešič: „Hrvatsko Kolo“. (Konec prih.) — Dr. Fr. Ilešič: „La Revue Slave“. — Dr. Vinko Zupan: Niederle Lubor: Slovanský svět. 12. Gledališče. Slovensko gledališče v Ljubljani. W.: E. Drama. 13. Umetniška poročila. C. Golar: III. umetniška razstava v pavilionu R. Jakopiča. — J. A. Glonar: Stegenšek Avguštin dr.: Novi oltar Marijinega vnebovzvetja v Cirkovcah. — „Regiment po cesti gre...“ med Nemci. 14. Slovstveni zapiski. † Anton Medved. — L. Pintar: Prešeren med Nemci. — Dr. A. Dolar: Bleiweisov življenjepis v „Lužičanu“. — Dr. Fr. Kidrič: Slovenski napis iz XVI. stoletja.

Računica za ljudske šole. Spisal Luka Lavtar. II. Srednja stopnja. Računanje v neomejenem številnem prostoru. Vsled odloka vis. c. kr. ministrstva za uk in bogočastje z dne 16. marca 1910, št. 3127, je raba tega zvezka obče dovoljena. V Ljubljani. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena K —90.

Razgled.

Jezikovni drobiž.

„**Toinono**“ — „**meniničtebinič**“. Trnovo, Nemanič? Ali kaj naj pomeni ta naslov? Katerega jezika je beseda „toinono“? Zagonetka!

In v take zagonetke smo zabredli s svojim pravopisom!

„To in ono“ se je pokazalo kot nemogoče, brž ko smo „meni nič tebi nič“ začeli pisati po „Pravopisu.“

§. 631. Levčevega „Pravopisa“ je rodil sledeče slučaje, ki sem jih tekom zadnjih let opazil v raznih naših časopisih:

Tjavendan, navsomoč, kdovekaj, kdovekam, Bogvekje, karseda, resda, bržkomogoče, večalimanj, samoodsebe, bogsigazna, toseve, meniničtebinič; skoziinskozi, zapič, boljbolj, čedaljeveč, prejkotne, navsezadnje, tjaensem, kajneda, zbogom, naskrivaj, nastezaj, naglas, navsezgodaj, okroginkrog, povsodinpovsod, toinono . . .

Zadosti! To „skupajpisanje“ nam je prineslo stvore, ki jih ne spoznamo več kot tvorbe svojega jezika.

Levec pravi v §. 631., da se skupaj pišejo „sestavljene pri slovi“; kdo drug bi rekel: Skupaj se piše, kar jezikovno odgovarja enemu pojmu.

Kdor bi se držal tega-le zadnjega pravila, bi kmalu zabredel in absurdum; zakaj pisati bi tudi moral: laniobtemčasuumrliprijatelj, ker je „lani ob tem času umrl prijatelj“ tudi en pojem. Vsekakor pa bi moral skupaj pisati na pr. izraz „lanskegaleta“ = lani itd.

Slovniški izraz: „Sestavljeni prislovi“ se pišejo skupaj pa krije circulum vitiosum v sebi; zakaj prislov postane na pr. sestava „izvečine“ šele s tem, da jo pišem skupaj; ako je ne pišem skupaj, je prepozicijski izraz, ki nam rabi za prislovno določilo načina, kakor nam rabi na pr. prepozicijski izraz „od mladosti“ za prislovno določilo načina.

To je gotovo, da v pravopisu ne pridemo daleč, ako bomo operirali z bodočo stvarino misli (logike); v pravopisu se je držati jezika.

Ako se držimo jezika, ne bomo zabredli v tako „skupajpisanje“; ločili bomo elemente „sestavljanih prislovov“, če nimajo v sestavljenem izrazu še obliko, kakor bi jo imeli, če bi bili sami zase. Pisali bi torej: Kdo ve kaj, z Bogom itd.

Zlasti se nam bo ogibati sestav, v katerih izginejo kar po tri ali štiri besede.

Dr. Fr. Ilešič.

2 h, 10 h, 20 h. (Donesek k terminologiji.) Srečno smo se rešili v „Kraus-Habernalovih Računih groznih „desetvinarskih“ in dvajsetvinarskih novcev“ in dobili na njih mesto „desetice“ in dvajsetice“. In zadovoljni smo bili s to pridobitvijo. Naenkrat pa nam prinese najnovejša didaktika računanja, ki jo je napisal prof. Luka Lavtar, in sta jo uredila dr. Fr. Ilešič in H. Schreiner kar na str. 10.: „novci: vinar (enovinarnik), dvovinarnik, desetica (desetvinarski) in dvajsetica (dvajsetvinarski)“. — Ker stoje izrazi „desetvinarski“ in „dvajsetvinarski“ na drugem mestu, bi mislil človek, da so nekaka razlaga „desetici“ in „dvajsetici“; a temu ni tako: Pozneje med različnimi vajami in lekcijami ima 73. lekcija celo stavek: „Pokažejo se desetvinarski in dvajsetvinarski novci“. Torej stara okolja je zopet na površju! In v 75. lekciji čitamo: „1 dvovinarnik = . h, 1 desetvinarski = . 10, 1 dvajsetvinarski = . h“, in odtu naprej so vedno le „dvovinarniki“, desetvinarski“ in „dvajsetvinarski“. Zakaj se je le g. prof. Luka Lavtar izpreobrnil k tem dolgim izrazom, ko je vendar že poprej sam postavil na prvo mesto „desetico“ in „dvajsetico“?

Kakšni pa naj bi bili izrazi in zakaj? Imenujmo jih takole: Vinar, dvovinarnik, desetica, dvajsetica, krona, petak, desetak, dvajsetak i. t. d. Namesto dvovinarnik bi se jaz celo ne branil starega slovenskega izraza, ki zaznamuje neko dvojico v novcih, t. j. dvojača. Zlasti naj bi rabili to besedo v krajih, kjer je doma med ljudstvom, n. pr. po Dolenjskem! Namesto petaka stopi tudi lahko petača, kakor pravijo ljudje temu denarju po Slov. Goricah in Ptujskem polju! — Zakaj pa rabim besedo dvovinarnik mesto dvovinarnik? Samostalnik s končnico -nik pomenjajo osebo, stvar ali reč, ki ima kako opravilo ali delo s stvarjo ali rečjo ki jo zaznamuje koren besede; n. pr.: vinogradnik ima opraviti v vinogradu, kapnik ima skupnost s kapanjem, glavnik ima delo po glavi i. t. d. Vinarnik pa bi postal na ta način lahko vinar! Zakaj daljšamo torej besede na tako napačen način? Saj nam zadostuje beseda „dvovinarnik“ popolnoma, če hočemo z njim izraziti celoto in skupnost dveh vinarjev.

Vedno in povsod se čujejo pritožbe, da ljudstvo še vedno računa na krajcarje in goldinarje ter se ne more privaditi vinarjev in kron. Ne trdim preveč, če rečem, da je temu tudi krivo to, da še danes nimamo za ta, sedaj že stari denar pravih kratkih narodnih izrazov. Šola uči rabo „desetvinarskih“ in dvajsetvinarskih novcev“, ljudstvo pa plačuje z „groši“ in „sekserji“; v šoli računajo z „dvovinarniki“ ali še celo z „dvovinarniki“, ljudstvo pa kupuje s „krajcarji“. Za 5 K, ki je ljudem nov denar, so že našli svoj izraz: „petača“, „velika krona“ in še druga so imena, pod katerimi roma po deželi. — Dajmo mu le za ves denar kratkih in jedrnatih izrazov brez mnogih opisov — izrazov, kakršni prijajo naši govorniki, pa se jih bo ljudstvo tudi rado oprijelo! Zlasti pa je potrebno, da pride v tem oziru enotnost v šolo in šolske knjige!

Pav. Flerč.

Časopisni vpogled.

O šolskih klopeh piše Van Evrie Kilpatrick v „Education“-i. Šolske klopi morajo biti tako uravnane, da ustrezajo vsemu otroškemu delu in ne škodijo zdravju. Pri šolskih klopeh se mora brezpogojno uveljaviti troje načel; načelo kretanja, načelo prilagojenja in načelo odpočitka. Po načelu kretanja se morajo zlasti otroci prosto gibati, ki se že po svoji naravi neprestano gibljejo. Čim več se otroci gibljejo, tem boljše se razvijajo. Klopi jih ne smejo v gibanju omejevati. Otroci morajo sedeti na premakljivih stolcih kakor doma. Po načelu prilagojenja se mora klop prilagoditi vsakemu delu. V nepremakljivi klopi otrok ne more vstati niti se primakniti in odmakniti, kakor je treba pri različnem delu tudi različne razdalje sedeža od mize. Ako je to omogočeno učitelju, zakaj ne tudi učencu? Po načelu odpočitka mora klop biti tako urejena, da se otrok lahko nasloni in se odpočine. Po vsem tem torej mora biti klop slična stolu in mizi. Seveda se s premikanjem ne sme delati preveč ropota in motiti pouka.

Pedagoški paberki.

Pomen taktiranja pri pisanju. Taktiranje pri pisanju ima pač pomen za enakočasno pisanje in vzdrževanje discipline, nikakor pa ne za lepomisje, ker je *i n d i v i d u a l n o*. Tudi branje v taktu ne pospešuje čitanja v pravem pomenu, ampak le glasno čitanje in pogumnost boječih učencev.

Kinematograf v šoli. Današnja učila za nazorni nauk so zastarela. Zato se na Angleškem dela na uvedbo kinematografa v šoli. Z njim se hoče pri pouku ohraniti živahnost in svežost duha. S kinematografom bodo se uprizarjale pravljice, stereotipne slike posameznih predmetov in tudi celi dogodki. Učiteljem bo znatno olajšano delo, deci pa bo se razširil krog predstav. Ko prodre kinematograf v angleške šole, bodo se mu tudi v drugih deželah odprla šolska vrata.

Šolske in učiteljske vesti.

Kranjsko učiteljstvo je dobilo ob novem letu namesto povišanja plač — obdačenje draginjskih doklad. Ni čuda da je vsled rastoče draginje pomanjkanje vedno večje in le redki so tisti učitelji, ki si z izdatnimi postranskimi zaslužki olašujejo svojo bedo. Pred kratkim so tudi na Tirolskem učiteljem plače povišali brez ozira na njih politično kvalifikacijo. Sedaj je Kranjska zadnja v Avstriji! Koliko časa bo li še vlada molčala k temu neznosnemu stanju. — Nekateri gg. poslanci hočejo celo učiteljem kratiti pravico do pokojnine, za katero same mesečno plačujejo skozi vsa leta svojega službovanja. Mislimo, da deželni šolski fond vendar ne bo padel na nivoju kake falitne židovske asekurance.

V deželnem zboru je bila tudi sprejeta rezolucija — dajati učiteljem potreben dopust za pripravljanje k izpitu za meščanske šole. Ali v tem sklepu ni prave doslednosti, kajti sedanja večina je principiellno proti meščanskim šolam in se poteguje le za strokovne. Znano pa je da so strokovnim šolam po vseh deželah podlaga — *m e š č a n s k e š o l e*. Čemu jim bo torej izpit, ako se take šole ne ustanove? Po drugih deželah (n. pr. na Koroškem in Češkem) dobe učitelji, ki so prestali izpit za meščansko šolo primerno personalno doklado, če tudi delujejo še nadalje na ljudskih šolah. S tem preskrbe naraščaj učiteljstva za meščanske in strokovne šole.

Stoletnico učiteljevanja je slavila v t. l. učiteljska rodbina v Trutnovi. Oče službuje 38 let, mati 23, najstarejši sin 16, drugi sin 14, hči 5 in tretji sin 4 leta, vsi skupaj torej dozdaj ravno 100 let.

Višešolski vestnik.

Iz prosvetnega proračuna srbske nadškofije. Srbski narodnocrkveni saborski odbor karlovačke (Karlovci v Slavoniji) metropolije (za Slavonijo in južno Ogrsko) je določil v svojem proračunu za l. 1910 v prosvetne namene skupno svoto 446.843 K, to je več ko tretjina vseh izdatkov srbskih narodnocrkvenih fondov. Za bogoslovje je določeno 45.580 K, za srbska učiteljišča v Somboru na Ogrskem, Karlovcih in Pankracu v Slavoniji skupaj kron 115.074, za srbske višje dekliške šole v Pančevu, Novem Sadu in Somboru na Ogrskem skupaj 32.600 K, za srbske gimnazije v Karlovcih in Novem Sadu skupaj 100.971 K, za študentske stipendije 85.927 K, za podpore srbskim narodnim šolam 30.000 K itd. Tako porablja pravoslavna cerkev svoje bogate zaklade v narodno prosvetne svrhe. Kje bi mi lahko bili, ako bi tudi naše cerkvene oblasti razmeroma toliko žrtvovala za narodno šolstvo!

Srednje šolstvo na Hrvatskem l. 1907/8. V šolskem letu 1907/8. je bilo na Hrvatskem 21 srednjih šol in sicer 9 višjih gimnazij, 6 višjih realnih gimnazij, 5 nižjih realnih gimnazij in 1 dekliški licej. Učnih moči je bilo 459, število dijakov na koncu leta pa 6284 in sicer 4385 rim.-katoliške, 1138 pravoslavne, 650 židovske, 71 protestantske, 40 grško-katoliške vere. K maturi se je javilo 446 dijakov, napravilo jo je 372 kandidatov, med temi 26 deklic.

Srednje šolstvo na Ogrskem l. 1907/8. Vseh srednjih šol je bilo 209 in sicer 177 gimnazij, 32 realk, od teh 56 gimnazij in 3 realke avtonomne konfesionalne šole, ki jih vzdržujejo in upravljajo veroizpovedne družbe. Dijakov je bilo na koncu šolskega leta 56.265 gimnazijcev in 9881 realcev. Po veri je 43·2% (na gimnazijah in 43·4% (na realkah) rim.-katolikov, 20·3% in 35·6% židov (!) 24·8% in 15·9% protestantov. Po narodnosti 79·7 in 77·1% Madžarov, 7·9 in 17% Nemcev, 7 in 2·6% Rumuncev, 1·9 in 1·2% Hrvatov in Srbov, 2·9 in 1·9% Slovkov. Maturu je napravilo 3510 gimnazijcev in 458 realcev, skupaj 3968 kandidatov, med temi 97 deklic. Profesorjev je bilo 4158 in sicer na gimnazijah 3437, na realkah 721. Zanimivo je, da je na Ogrskem grščina izključena pri maturi.

Sprejemni izpit na srednjih šolah odpravljeni — na Hrvatskem. Od sedmih vprašanj znane srednješolske ankete (primeri: dr. Jos. Tomiňšek, Preosnova avstrijskih srednjih šol, Pedagoški Letopis VIII. str. 74.) je avstrijska učna uprava z reformnimi odloki vsaj deloma upoštevala že vsa vprašanja razun petega in prve točke šestega. Ustvarili so se novi tipi srednjih šol, izdala so se določila o prehodu realcev na univerzo (drugo vprašanje), predlagali se je zrelostni izpit (četrti vprašanje), izdala se je odredba o izpitovanju in redovanju na srednjih šolah (druga točka šestega vprašanja), z novimi učnimi načrti za gimnazije z odredbo od 20. marca 1909, števil. 11.662, za realke z odredbo od 8. aprila 1909 števil. 14.741 se je ugodilo zahtevam po boljši razporeditvi nekaterih predmetov (tretje vprašanje), po telovadbi in telesnih vajah (sedmo vprašanje) in nekoliko so se s tem sploh izboljšale srednje šole (prvo vprašanje). Ministrstvo je tudi že načelo vprašanje šolskih zdravnikov. Kako bi se zabranil naval na srednje šole (peto vprašanje), to je za nas Slovence vlada že davno brutalno rešila s tem, da nam sploh ne da slovenskih srednjih šol. Splošno pa se tega vprašanja še ni dotaknila, zlasti kar se tiče raznih pravic (do enoletnega prostovoljstva itd.) absolviranih srednješolcev. Tudi še ni izdala novih določb o prehodu iz ljudske v srednjo šolo (prva točka šestega vprašanja).

Hrvatska deželna vlada ni sklicala srednješolske ankete, ampak se je okoristila z izvajanjem udeležencev avstrijske ankete in je sledila avstrijski vladi z reformnimi odloki. Glede prehoda iz ljudske v srednjo šolo pa je hrvatska učna uprava prehitela avstrijsko. Z naredbo kr. hrv. slav. daljn. zemaljske vlade, odela za bogoštovlje in nastavo, od 6. kolovoza (avgusta) 1908, broj 18371 se urejuje postopanje pri vpisovanju učencev v prvi razred srednjih šol na sledeči način:

V prvi razred srednjih šol se v začetku šolskega leta vpišejo vsi učenci samo začasno. Na koncu prvega tečaja se sestane pod ravnateljevim predsedstvom konferenca učiteljev prvega razreda nalašč v ta namen, da imenuje one učence, ki so nesposobni za srednjo šolo. Ti pri konferenci za nesposobne označeni učenci se potem še izprašajo iz vseh predmetov v nepretrgani navzočnosti razrednika in ravnatelja. Nato šele odloči učiteljski zbor z večino glasov, kateri se naj definitivno vpišejo in kateri se naj za to leto odklonijo kot nesposobni. Tako odklonjeni učenci se vrnejo v ljudsko šolo, a se lahko prihodnje šolsko leto zopet vpišejo v prvi razred srednje šole. Tretjikat more tako vpisanje dovoliti samo kr. zem. vlada, odio za bogoštovlje i nastavu.

Obenem se dajejo posebna navodila za pouk v prvem tečaju prvega razreda. Vsekako se morajo jeziki (na gimnazijah hrvatski in latinski, na realnih gimnazijah hrvatski in nemški) poveriti enemu učitelju in sicer starejšemu in izkušenemu. (Pri nas se v nižje razrede navadno pošiljajo suplenti začetniki!) Vse jezikovne ure, torej tudi one, ki so določene za latinščino ali nemščino, se naj prva dva do tri mesce porabijo samo za hrvatski jezik. Še le na podlagi temeljitega znanja hrvatske slovnice se naj začne učiti tuj jezik.

Ta naredba je sad ravnateljske konference v počitnicah 1908 in je v veljavi že drugo šolsko leto. Splošno so hrvatski profesorji zadovoljni s tem provizornim sprejemom kot nadomestilom za prejšnji sprejemni izpit v srednjo šolo.

Želijo si le nekaj sprememb. 1. Doba celega prvega tečaja za provizorij se jim ne zdi potrebna, zadostovali bi že trije mesci. 2. Vračanje učencev v ljudsko šolo smatrajo za neprimerno, ker se takšni učenci potem tudi v ljudski šoli ne učijo več radi in ker je s tem v zvezi nekaka sramota, tako da so profesorski zbori pri odklanjanju nehoče preveč obzirni. Hrvatski profesorji si želijo za te odklonjene učence poseben pripravljalni razred za ostali del šolskega leta. Zato bi trebalo na vsaki srednji šoli eno učno moč več. Učitelji prvega razreda bi prve tri mesce imeli toliko ur manj pouka, da bi potem kar prevzeli pouk v pripravljalnem razredu.

Zdelo se mi je potrebno, da se ta reformna naredba hrvatske vlade objavi v slovenskem pedagoškem listu, ker je pri nas malokomu znana. Vprašanje se tiče enako ljudske kakor srednje šole. Zato bi se naj ljudskošolske in srednješolske organizacije zavzele za njegovo rešitev. Mi bi imeli to ugodnost, da bi se že lahko opirali na izkustva hrvatskih srednjih šol. Takšni pripravljalni razredi bi se pri nas tem lažje ustanovili, ker že obstojijo na mnogih srednjih šolah.

Fran Vajda — Reka.

Šolstvo v tujini.

Abecedna vojna v Albaniji. Vlada je izdala naredbo, da se mora albanski jezik v vseh državnih šolah poučevati z arabskimi pismenkami, dočim je v privatnih šolah dovoljena latinica.

Šolstvo v Srbiji. V Srbiji so štiri učiteljišča. Zdaj se namerava osnovati peto, ker ni dovolj učiteljev. V tem šolskem letu je ostalo 96 šol brez učiteljev. Novo učiteljišče se hoče ustanoviti v Negotinu ob vzhodni meji. Učiteljstvo tega ne odobruje, ker je Negotin predaletč od kulturnega središča in ne nudi pogojev za izobrazbo učiteljiščnikov. — Učiteljstvo v kraljevini Srbiji šteje 2416 članov, in sicer 1413 učiteljev in 1003 učiteljice. Učiteljske plače znašajo 3,629.790 dinarjev. — V Paračinu je otvorjena državna obrtnotrgovska šola. Učencev ima 131. — V Srbiji je 21 moških gimnazij, 9 popolnih, 12 še nepopolnih. Dekliških gimnazij je 10, 9 privatnih in 1 državna. Razen tega je 6 višjih šestrazrednih šol, od katerih pa so 4 nepopolne samo s 4 razredi. Za vzdrževanje srednjih šol izdaje Srbija 1,497.723 dinarjev.

Črnogorski prosvetni proračun. Službeni list črnogorske vlade „Glas Crnogorca“ prinaša sankcioniran državni proračun za l. 1910. Celotni izdatki ministrstva prosvete iznašajo 540.474 K. Od tega odpade na ministrstvo samo 51.490 K, to je skoro deseti del vseh izdatkov, kar je razmeroma veliko. Za gimnazijo in bogoslovsko učiteljsko šolo 91.640 K, za narodne šole 162.764 K, za narodno knjižnico in muzej 2870 K. Ostalo se porabi za cerkve, duhovništvo, duhovne sinode in samostane; ta ostanek iznaša 231.710 K, to je nad 40% vseh izdatkov. V Avstriji je izkazoval pred 2 leti proračun ministra za bogočastje in nauk blizu 105 milijonov kron; od tega se je izdalo za ministrstvo samo dvajseti del, za bogočastje pa četrtnina. Pri tem pa nosijo v Avstriji dežele stroške ljudskega šolstva. Iz te primere se vidi, da je v Črni Gori mnogo gnilega.

Francoške šole na Turškem. Statistika dokazuje, da so francoske šole v Mali Aziji poslednjih šest let napredovale. V mestu Kadi Kej je l. 1903. pohajalo tamošnje francosko šolo 225 učencev, l. 1909. je pa to število naraslo že na 702, od katerih je bilo 158 učencev moslimanske vere, akoravno je dotični zavod v rokah neke verske družbe. Nemci se trudijo, da bi tekmovali s Francozi, ali doslej se jim je to slabo obneslo. Tako so bili oni v Hajdarpashi, ki je izhodna točka njihove železnice v Mali Aziji, ustanovili krasno šolo, v katero se je bilo vpisalo 150 šolarjev. Ko so pa Francozi otvorili svojo šolo v skromnem poslopju, se je priglasilo izprva samo 68 otrok, ali še par dni ni poteklo, pa jih je od vseh strani navrelo toliko, da so jih morali odbijati. Nasprotno pa je število nemških šolarjev vedno padalo, dokler ni padlo od 150 na 48. To kaže, da je kulturni vpliv francoskega jezika v orientu silen, dočim je nemška kultura brez vsakega vpliva.

Mala poročila.

Ciril-Methodova družba in Schulverein. Naše šolsko društvo ima obrambeni — defenziven namen, nemško pa je skrajno ofenzivno in agresivno. Za to je tudi navdušenje za društvo med Slovenci primeroma večje kakor med Nemci, kajti pametni Nemci dobro vedo, da njih narodnost — razen na Ogrskem — ni nikjer v nevarnosti, narodnost Slovencev pa povsod na meji. Žalostno je pač to, da nismo Slovenci edini, zlasti pa na Koroškem bi bilo to potrebno. Koroški Nemci so zmerjali Slovence z „Metodi“ in sedaj naj pa tudi Slovenci sami na Koroškem zataje velevažno Ciril-Methodovo družbo?

Osrednji zavod za naravoslovni pouk zahteva dr. Fr. Poske v brošuri „über die Notwendigkeit der Errichtung einer Zentralanstalt für den naturwissenschaftlichen Unterricht.“ V tem zavodu bi bilo: stalna razstava naravoslovnih učil, preizkuševalnica učil, zlasti šolskih aparatov za fiziko in kemijo, ter končno prostori za eksperimentiranje učiteljskih kandidatov prirodoslovnih ved.

Razpis nagrade. Založniška tvrdka Teubner v Lipskem je razpisala 1000 mark nagrade za najboljši spis o ureditvi delovne šole. Spis naj označi dosedanje literaturo o tem in poda precizno formuliran končni cilj dela v ljudski šoli. Kako bi se načelo ustvarjajočega učenja z obširno porabo ročnega dela udejevalo za vse stopnje ljudske šole, se naj obrazloži na konkretnem, podrobno izdelanem načrtu, v katerega se naj organično vpletejo tudi tehnične spretnosti. Zlasti se naj dokaže, koliko boljša bi bila nova učna metoda kot temelj zaokrožene življenjske izobrazbe. Smemo torej pričakovati zopet temeljitega dela o moderni vzgoji.

